

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕАТРУ, КІНО І ТЕЛЕБАЧЕННЯ ІМЕНІ І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО**

Факультет театрального мистецтва

Кафедра організації театральної справи імені І. Д. Безгіна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему

**«ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ГЛЯДАЦЬКОЇ АУДИТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА»**

Студентки 4-ОТСз курсу
заочної форми навчання
спеціальності 026 – «Сценічне мистецтво»
Освітньо-професійної програми
«Організація театральної справи»
Матвєєвої Анни

Науковий керівник:
доцент, заслужений працівник
культури України
Ялоха Тетяна Олександрівна

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.	
ЗБИТКИ ЗАВДАНІ ІНФРАСТРУКТУРІ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	7
РОЗДІЛ 2.	
ВИВЧЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ГЛЯДАЧА – ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТЕАТРУ	17
РОЗДІЛ 3.	
ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ТА ПРОКАТУ РЕПЕРТУАРУ В ТЕАТРІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-МИСТЕЦЬКИХ ПОТРЕБ ГЛЯДАЧА	25
3.1 Основні завдання репертуарної політики	25
3.2 Критерії формування репертуару драматичного театру	32
РОЗДІЛ 4.	
ТЕНДЕНЦІЇ РЕПЕРТУАРУ ТЕАТРІВ УКРАЇНИ СЕЗОНУ 2023-2024 РР. В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	41
РОЗДІЛ 5.	
РЕПЕРТУАРНА ПОЛІТИКА ТА ГЛЯДАЧ НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ	56
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ	86

ВСТУП

Актуальність теми. Наприкінці лютого 2022 року перед українським суспільством постав жахливий виклик, який протягом останніх років у латентній формі гібридних загроз був присутній у нашому просторі та його соціокультурній складовій. Ця російська колоніалістська політика на початку 2022 року втілилася у повномасштабне вторгнення на територію України. Виклик правового режиму воєнного стану визначив нові моделі функціонування різних галузей держави, включаючи театральне мистецтво. Перед культурою виникли питання – окупації, захопленої, викраденої та знищеної культурної спадщини, евакуації, збереження музейних та мистецьких фондів, фінансування, функціонування закладів культури в умовах війни. Одними з провідних базових закладів культури є театри, які постали перед викликом знищення та пошуку нових форм комунікації з глядачем, що втілилися у їх творчу діяльність. Умістивши в своєму феномені все різноманіття культур, театр є універсальною мовою спілкування людини з буттям. І сьогодні, у період повномасштабної агресії росії проти України, театри попри обстріли, повітряні тривоги та відсутність світла демонструють стійкість, продовжують ставити прем'єри, проводити вистави, їздити із гастролями, займатись благодійною діяльністю. Тема війни на театральних сценах стає наскрізною – і в експериментах, і в зверненнях до класики. Магістерська дипломна робота присвячено аналізу вектору розвитку українських театрів в умовах воєнного стану. Складні соціально-політичні обставини, спричинені російським повномасштабним вторгненням, зумовили досліджувані нами театри, рефлексувати на складні умови існування, адаптуватись до них та за допомогою різноманітних інструментів (благодійна діяльність, арт-терапія, соціально-важливі проекти) підтримувати суспільство України.

Сьогодні вивчення театру не обмежується ані винятково просторово (місце для гри), ані естетично (поставлений твір чи виконавець), а

визначається передусім через доступність глядача. Театр виникає в момент контакту його з глядачем.

Театральна вистава є продуктом, що має низку специфічних характеристик. Створення вистави виступає в якості послуги – тобто в якості заходу чи вигоди, які одна сторона може запропонувати іншій, при цьому вони нематеріальні і не мають на меті володіння чимось. Театр створює нематеріальний продукт, що впливає на свідомість людини поряд з телебаченням, радіо, музеями тощо.

Питання про глядача є найважливішим питанням театрального менеджменту: від нього багато в чому залежить економічне становище театру, його фінансовий результат, який багато в чому має вплив і на його творчий стан.

Таким чином, перед театром початку ХХІ століття гостро постало питання фізичного і морального виживання. Щоб вистояти, зберегти традиції і забезпечити розвиток мистецтва, йому необхідно навчитися тверезо оцінювати ситуацію що склалася і діяти відповідно правилам гри нинішнього дня - правилам поведінки на ринку.

Питання російсько-української війни, її вплив на формування та розвиток театрального мистецтва України, формування глядацької аудиторії з кожним днем набирає все більших обертів. Наразі ми спостерігаємо відсутність наукових робіт за зазначеною тематикою, але публікується велика кількість нарисів, статей та інтерв'ю відомих діячів, що працюють або працювали в напрямку дослідження українського театрів в умовах повномасштабного вторгнення та безпосередньо є свідками цих подій. Серед них можна виділити: Ганну Веселовську, Любов Базів, покійного Олега Вергеліса, Бориса Куріцина та інших. Достатню кількість актуальної та змістовної інформації можна знайти в українськомовному інтернет-виданні «Театральна Риболовля», яке веде театральний блогер Сергій Винниченко. Проте недостатня розробленість та висвітлення питання функціонування

українських театрів та глядача у сьогоднішніх подіях, тенденцій їх творчої діяльності та їх впливу на сучасне українське суспільство у науковій літературі, а також нагальна потреба дослідження внеску театральних колективів у перемогу в підтримці патріотичного тону суспільства, зумовили вибір теми **бакалаврської кваліфікаційної роботи**.

Об'єктом дослідження є система театр-глядач в умовах правового режиму воєнного стану, на прикладі Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка

Предметом дослідження: творча діяльність театрів України, а також театру імені Івана Франка в умовах правового режиму воєнного стану.

Мета дослідження: здійснити аналіз організаційно-творчої діяльності театрів України в період воєнного стану та дослідити внесок мистецьких колективів у боротьбу з російськими загарбниками на прикладі Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка.

Методи дослідження. Дипломна робота є дослідженням, що демонструє зв'язок між театром і суспільством під час воєнного конфлікту у контексті України. Були використані такі методи як включене спостереження (відвідування вистав), герменевтичний аналіз художнього тексту (тексти вистав) та метод синтезу й аналізу фактологічної інформації, який використано для комплексного вивчення досвіду діяльності театральних колективів України (інтернет видання, журнали та газети) та театру імені Івана Франка.

Для реалізації зазначеної мети було постановлено відповідні **дослідницькі завдання:**

- дослідити втрати театального мистецтва після початку широкомасштабної війни в Україні;
- проаналізувати вплив повномасштабної війни на творчу діяльність українських театрів та формування глядацької аудиторії театру;
- охарактеризувати тенденції репертуарної політики українських театрів у 2022-2024 роках на прикладі театру імені Івана Франка.

Наукова новизна. У дипломній роботі вперше зібрано, систематизовано та проаналізовано факти й простежено основні тенденції організаційно-творчої діяльності театральних колективів України та Національного театру імені Івана Франка в умовах військової агресії росії проти України у 2022-2024 роках.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Аналізу втрат театрального мистецтва України після початку воєнної агресії РФ проти України присвячений **перший розділ роботи.**

Другий розділ висвітлює такі важливі питання: театр як соціальний інститут та основні етапи у розвитку досліджень театального глядача.

Третій розділ розкриває особливості та специфіку формування та прокату репертуару театру як відображення соціально-мистецьких потреб глядача.

Четвертий розділ присвячено питанням репертуарної політики театрів України 2022-2024 рр. в умовах воєнного стану.

Вплив репертуарної політики Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка на формування глядача подано **в п'ятому розділі** диплоиної роботи.

РОЗДІЛ 1.

ЗБИТКИ ЗАВДАНІ ІНФРАСТРУКТУРІ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

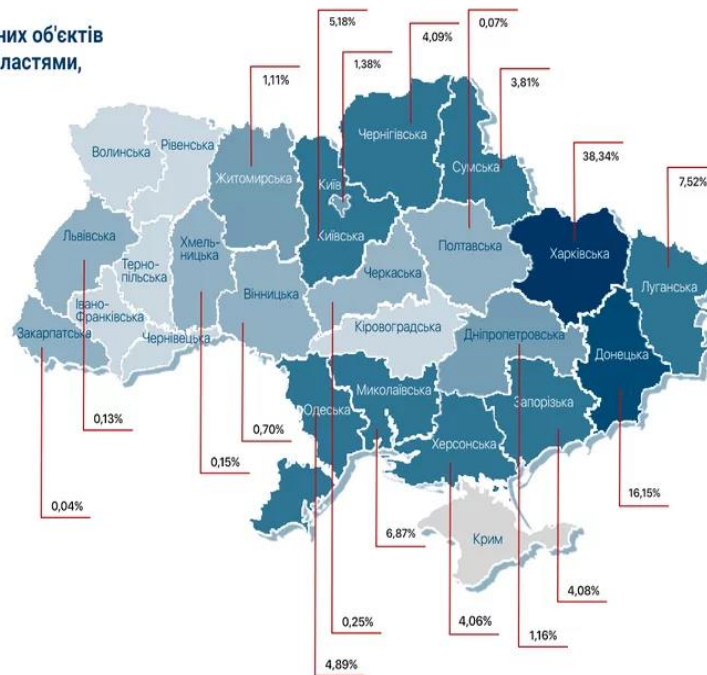
З початку широкомасштабного вторгнення сфера культури зазнала найбільших історичних втрат за всю історію незалежної України. Для кожної країни культура є основою самовизначення кожного громадянина, руйнування об'єктів культурної сфери, таких як музеї, історичні будівлі, пам'ятники та мистецькі витвори видатних людей є дуже болючим ударом для українців, оскільки з руйнуванням кожного об'єкту культури втрачається і частина історії України та українського народу. Через велику інтенсивність бойових дій на сході та півдні України, а також регулярні ракетні обстріли по всій її території, більшість культурних установ в перші дні війни припинили свою роботу, або значно її скоротили. Як наслідок, 12,5 млн жителів принаймні в 6 областей країни (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області) втратили доступ до послуг, ще 13 млн людей з 7 областей обмежені в їх отриманні.

За даними реєстрів національної культурної спадщини в Україні налічується біля 15,5 тис. об'єктів культурної спадщини, з них біля 1,2 тис. - об'єкти загальнодержавного значення та 14,3 тис. - місцевого. Ці об'єкти впорядковано за вісьмома типами: історичні, архітектурні, археологічні пам'ятки, ландшафт, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти містопланування/містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва та об'єкти науки і техніки. Серед найболючіших втрат цієї війни на культурному фронті є Свято-Успенська Святогірська лавра, яка внесена до реєстру пам'яток UNESCO, музей Григорія Сковороди, автора всесвітньо відомих філософських та художніх творів. Окрім цього значних руйнувань зазнали інші важливі культурні та релігійні об'єкти, серед яких Миколаївський міський палац культури «Корабельний», Маріупольський драматичний театр, Харківський національний академічний театр опери та балету ім.М.В.Лисенка, Музей старожитностей у Чернігові, Харківський будинок «Слово» та багато інших.

Наразі оцінка втрат культурної спадщини базується на даних щодо пооб'єктного переліку пошкоджених/зруйнованих об'єктів, наданих свідками та місцевими адміністраціями, що створює ризики неповноти даних щодо переліку пошкоджених об'єктів. Через відсутність доступу до більшості постраждалих об'єктів через їхнє розташування у районах бойових дій, перелік є неповним та продовжує зростати. Внаслідок російської агресії в Україні постраждало 1804 об'єктів культурної інфраструктури, майже третина з них – повністю зруйновані, переважно вони знаходяться в 14 областях країни: Дніпровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська та м. Київ. Клуби становлять 47% від загальної кількості закладів, які зазнали збитків. 222 клубів зруйновано, а 341 – пошкоджено. З цієї кількості більшість припадає на Донецьку область –24%, Харківську – 14% та Київську 10%. Зруйновано 155 і пошкоджено 298 бібліотек, найбільше на Донеччині, Київщині та Миколаївщині. Зруйновано 22 музеї та галереї, пошкоджено – 41. Більшість припадає на Донецьку та Харківську області. Знищено 9 театрів та філармоній, стільки ж пошкоджено – у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Миколаївській, Харківській областях та у Києві. Окупанти зруйнували 39 закладів мистецької освіти і пошкодили 54, найбільше на Донеччині та Харківщині ¹.

¹ Збитки від руйнувань культурних та релігійних об'єктів під час війни//Новини Полтавщини. 16 березня 2023 р. URL: <https://np.pl.ua/2023/03/zbytky-vid-ruynuvan-kulturnykh-ta-relihiynykh-ob-iektiv-pid-chas-viyny-skladaiut-ponad-1-5-mlrd-kse/>

Розподіл кількості пошкоджених об'єктів сфери культури та релігії за областями, на лютий 2023

Станом на червень 2023 року частка прямих збитків завданих інфраструктурі сфер культури, релігії та туризму складають \$2,4 млрд. Важливим методологічним обмеженням даного обрахунку є те, що фінансова вартість об'єктів культурної сфери обрахована без урахування фактичної вартості культурної цінності цих об'єктів, з урахуванням складнощів у дистанційному обрахунку такої вартості, а також відсутності єдиного та цілісного реєстру культурних споруд, який би містив детальні дані щодо культурної спадщини, мистецьких об'єктів, переліку музейних артефактів у кожному з об'єктів. Також, з огляду на це обмеження, на поточному етапі не обраховувались втрати бібліотек, музейних колекцій, витрати на релокацію музейних фондів, тощо. Проекти реставрації, консервації, музеєфікації об'єктів культурної спадщини розробляються індивідуально для кожного об'єкта з урахуванням сукупності даних обстежень та кращих світових практик, що потребує залучення міжнародних експертів; оцінка вартості таких проектів потребує часу та базується насамперед на результатах всебічного обстеження та ретельного документування. Оцінка вартості пошкоджених або зруйнованих культурних об'єктів ускладнюється через складнощі з непрямую оцінкою визначення цінності та вартості внутрішнього оздоблення релігійних

та інших культурних установ, предметів мистецтв, прикрас, експонатів, ікон, фресок тощо, що містяться в спорудах. Відповідно, вартість пошкоджених об'єктів, які мають культурну цінність, може бути змінена відповідно до встановлення можливості реставрації цих об'єктів та її вартості. Загальні непрямі втрати сфер культури, туризму та спорту станом на червень складають 10,8 млрд долл, з яких 6,4 млрд долл — культура та спорт, 4,4 млрд долл — туризм.

Сфери культури та туризму є залежними один від одного. Скупчення об'єктів культурної спадщини та культурних інституцій, які поєднують у своїй діяльності пізнавальні/освітні та розважальні функції, створює туристичну привабливість для таких місць, через що утворюються культурно-туристичні зони. Найбільших втрат зазнають саме такі зони, оскільки руйнування та пошкодження культурних об'єктів призводить великих втрат не тільки самої культурної сфери, а ще й до втрат туристичної сфери. Це працює і у зворотний бік. Відповідно це впливає на непрямі економічні втрати через руйнування найбільш привабливих культурно-туристичних об'єктів, міграцію культурної спільки та відсутність внутрішніх та іноземних туристів. Втрати культурно-туристичних об'єктів призводять до частинних втрат культурної та туристичної цінності окремих регіонів України, через що вони в перспективі можуть втратити економічно-фінансову підтримку. Міграція представників фахових спільнот також є дуже важливим чинником непрямих втрат, оскільки культура формується саме завдяки людям, які нею займаються. Міграція великої кількості труп, хорів та ансамблів навіть в межах України може сприяти розбалансуванню фінансової ситуації в межах країни в сторону більш «безпечних» регіонів ².

² Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року// Звіт створений завдяки підтримці американського народу, наданий через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), згідно з умовами гранту, наданого Громадській організації «Інститут Київська Школа Економіки» в рамках Проекту USAID «Економічна підтримка України». Липень 2023 р. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf

Так, серед українських театрів є ті, які у буквальному сенсі були зруйнованими РФ. 16 березня 2022 року називають «чорним днем» у календарі сучасного українського театрального мистецтва. Саме у цей день російські повітряні війська завдали удару бомбою по Донецькому академічному обласному драматичному театрі (м. Маріуполь). Кількість загиблих налічує близько 600 осіб.

Зруйнований російськими військами театр у Маріуполі. Джерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3683871-napis-diti-bila-dramteatru-mariupola-mozna-bulo-pobaciti-z-kosmosu-ssa-v-obse.html>

Також було знищено театр у Сєвєродонецьку, де тривалий час діяла труппа із евакуйованого Луганського українського музично-драматичного театру.

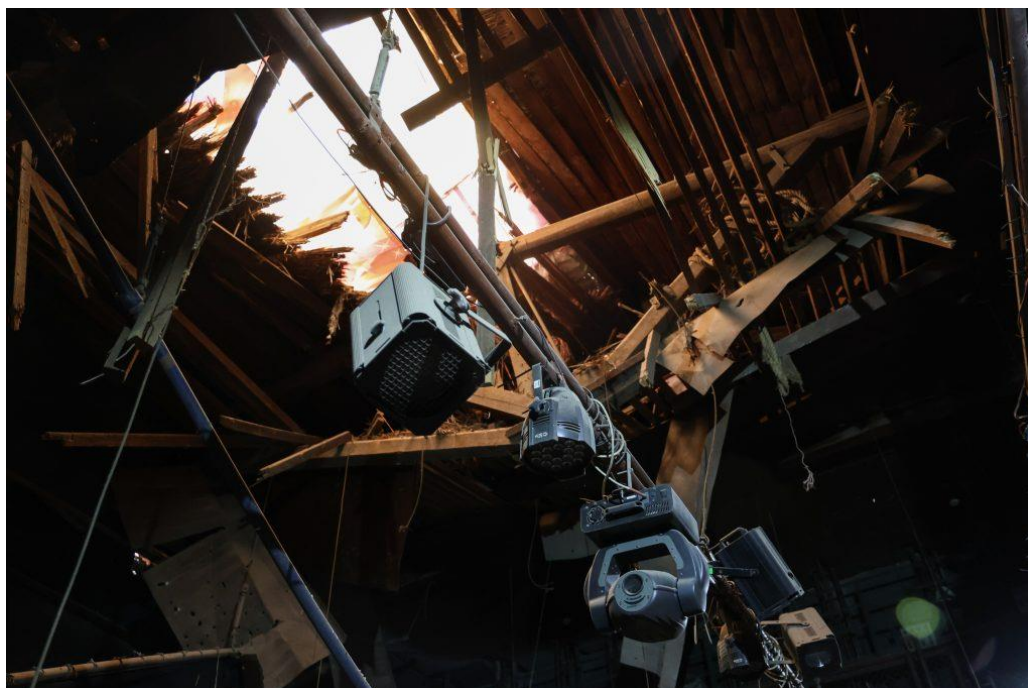
Зруйнований російськими військами Луганський обласний музично-драматичний театр. Джерело: <https://sd.ua/news/15601>

19 серпня 2023 року російська армія імовірно ракетою Іскандер М, вдарила в Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. Ракета розірвалась у повітрі, а не всередині будівлі. Найбільше постраждав дах театру, також були пошкоджені глядацька зала, фойє, вибиті 90% вікон.

Пошкоджений російськими військами Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. Джерело: <https://suspilne.media/555629-z-foe-vidno-nebo-poskodzena-tritonna-lustra-v-akomu-stani-dramteatr-u-cernigovi-pisla-raketnogo-udaru/>

16 січня 2023 року російські військові обстріляли Херсон із системи залпового вогню «Град». Внаслідок атаки пошкоджень зазнала будівля Херсонського академічного обласного театру ляльок.

Вид на пошкоджений дах Херсонського академічного обласного театру ляльок зі сцени.
Джерело <https://most.ks.ua/news/url/na-stseni-grad-hersonskij-teatr-ljalok-pislja-rosijskih-obstriliv/>

2 березня 2022 унаслідок російського бомбардування були пошкоджені фасади, покрівля, вікна та двері Харківського національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка. В 1991 році для театру опери та балету було побудоване приміщення в стилі постмодерну, яке зводилося 30 років. Дві зали на 1500 та 400 глядацьких місць, площа приміщень — понад 7 гектарів. Цей величезний мистецький осередок об'єднав майже тисячу творчих професіоналів та технічних співробітників. В Харківському національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка не лише ставили вистави, понад 60 з яких увійшли до репертуарної афіші театру, а й виготовляли костюми та декорації для численних театрів України та світу.

Вид на пошкоджений дах Харківського національного академічного театру опери та балету імені Миколи Лисенка. Джерело: <https://ui.org.ua/postcard/harkivskiyj-nacjonalnyj-akademichnyj-teatr-opery-ta-baletu-imeni-mykoly-lysenka/>

22 вересня 2022 року російські ракети С-300 пошкодили будівлю Миколаївського академічного драматичного театру. Відбулась повна руйнація ландшафтного театрального скверика, зруйновані чавунні скульптури, які розташовані в театрі, пошкоджено внутрішній стан: вікна, кабінети, санвузли, швейний цех, музей, мала сцена, гримерні кімнати, повністю вибуховою хвилею пошкоджені вікна, двері й частково майно, яке було всередині.

Пошкоджена будівля Миколаївського академічного драматичного театру. Джерело: <https://grivna.ua/publikatsii/rosiyani-bombili-mikolayivskiy-teatr-yak-vin-viglyadae-zaraz>

13 листопада 2023 року внаслідок влучання порад із будівлею Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. Миколи Куліша постраждало 64 вікна.

Вибиті вікна в будівлі Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. Миколи Куліша. Джерело: <https://pivdenukraine.com.ua/2023/11/16/u-oblasnomu-teatri-remontuyut-vikna-pislya-obstrilu-xersona/>

Це не повний перелік театрів, які були знищені та пошкоджені під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. Тим паче війна ще не закінчилась і остаточні підрахунки можна буде зробити виключно після повної деокупації території України. На повне відновлення їх діяльності підуть роки та мільярди гривень.

Також наразі половина театрів, які продовжують функціонувати, працюють в дуже обмеженому режимі. Ті заклади, які знаходяться на безпечних територіях - театри, філармонії, концертні зали - можуть продовжувати свою діяльність, але виключно на ту кількість людей, яку вміщує їхнє бомбосховище або укриття.

Справжнім викликом для багатьох театральних труп стало збереження власних працівників. Справа в тім, що в театрі є вкрай необхідні спеціалісти, яких просто так не знайдеш і не навчиш за пару місяців, навіть у мирний час. Мова йде про звукорежисерів, художників зі світла, бутафорів, пастижерів-гримерів та багатьох інших важливих людей-функціоналів, без яких може зупинитися робота цілого театру. Тож мобілізація чи від'їзд цих спеціалістів з міст через обстріли, фактично, паралізують роботу театру. Звісно, це саме стосується й акторів, через відсутність яких доводиться знімати виставу з репертуару.

РОЗДІЛ 2.

ВИВЧЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ГЛЯДАЧА – ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТЕАТРУ

Суспільство, культура і людина нерозривно пов'язані між собою. Ані суспільство, ані людина не можуть існувати без культури, роль якої завжди була і залишається фундаментальною. Культура дозволяє розвивати людині внутрішній світ, усвідомлювати необхідність тих чи інших дій, що вимагає від неї суспільство, приймати обґрунтовані рішення, робити моральний вибір. Культура – безпосередній атрибут суспільства, суспільство є одночасно продуктом розвитку культури, творцем і рушієм її розвитку. Тим не менш, оцінка цієї ролі зазнала помітної еволюції.

Сучасна українська дійсність являє собою динамічний соціокультурний світ, насичений трансформаційними процесами, в яких культурі належить активна творча роль. Українська художня культура адаптується до нових економічних умов. Зміна соціокультурних напрямків розвитку веде до оновлення стратегій діяльності соціальних інститутів, сфери духовних потреб, ідеалів, ціннісних орієнтацій людей.

Соціально-культурна сфера – складне, багатоаспектне і неоднозначне поняття. Одні автори визначають дану сферу як сукупність підприємств, що випускають продукт, зв'язаний із життєдіяльністю людей, і в цьому випадку до соціально-культурної сфери відноситься досить багато галузей економіки, навіть такі як машино-будівництво, виробництво побутової техніки тощо. Інші вкладають в поняття соціально-культурної сфери сукупність підприємств, які виконують соціально-культурні функції, що мають значення для культурного рівня всього суспільства, в цьому випадку в соціально-культурну сферу входить досить вузький перелік підприємств: театри, бібліотеки, музеї, клуби.

Театр є соціальним інститутом, що містить свої правила поведінки, принципи, культурні норми, які охоплюють певну сукупність людей (аудиторії). Театр як інститут задовольняє комплекс базових потреб щодо соціалізації особистості, трансляції соціальних норм і культурних цінностей.

Соціологи виділяють такі головні функції соціального інституту:

- **регулятивна функція** – полягає у регулюванні за допомогою норм, правил поведінки, санкцій дій індивідів у межах соціальних відносин;
- **функція відтворення**, безперервності суспільних відносин – завдяки їй театр транслює досвід, цінності, норми культури з покоління в покоління;
- **інтегративна функція** – полягає у згуртуванні прагнень, дій, відносин індивідів, що в цілому забезпечує соціальну стабільність суспільства;
- **комунікативна функція** – спрямована на забезпечення зв'язків, спілкування, взаємодії між людьми.³

Одна з найважливіших функцій театру – гносеологічна або пізнавальна. Театр дає основи пізнання світу для дитини, і його гармонічного існування в просторі. Більш дорослі пізнають в театрі про глибину почуттів і вмінні любити. Дякуючи тому, що на сцені граються вистави зарубіжних п'єс, відбувається культурний обмін соціальним досвідом від одних країн та народів до інших. Саме цим театр набуває здатності накопичувати і транслювати пізнання людства про світ і суспільні взаємовідносини.

З цього витікає регулятивна функція театру. В сфері міжособистісних взаємовідносин театр, так чи інакше регулює, сприяє на поведінку людей, їх духовний стан. Регулятивна функція театру спирається на етикет, мораль, традиції.

Формування суспільної свідомості ще одна важлива соціологічна функція театру, оскільки він є невід'ємним від історії країни, національної культури, життя і інтересів народу.

³ Городяненко Г. В. Соціологія / Городяненко Г. В. – К.: «Академія», 2003, с. 75

Ігрова функція театру сприяє на всіх, хто стикається з театральним мистецтвом. Співпереживаючи театральному дійству, а інколи стаючи учасником того, що відбувається на сцені, глядач забуває про накопичені проблеми, отримує компенсацію за нереалізовані в повсякденному житті цілі, можливість відкрито показувати свої емоції та почуття, відчувати себе безпосереднім, як у дитинстві.

Ігрова функція тісно пов'язана з компенсаторною. Головною метою гри є компенсація невикористаною в боротьбі за виживання енергії. В теорії Зигмунда Фрейда одним з найголовніших є поняття зміщеної енергії (сублімація). Значна частина особистого потенціалу, якщо дозволити їй реалізуватися, може мати руйнівні наслідки (наприклад, агресивність). Театральна вистава, обмежуючи потенційно небезпечні види діяльності жорсткими правилами, сценічними умовностями, дозволяє не тільки дати вихід енергії, але й нейтралізувати її небезпечні наслідки. Театральне мистецтво дає можливість людині компенсувати недостачу виходу енергії, агресії, бажань, емоцій в повсякденному житті, знайти душевну рівновагу людини з самою собою.

Комунікативна функція театру передбачає, що в ході театального дійства актори і глядачі обмінюються різними настроями, почуттями, ідеями й уявленнями. Це і є людська комунікація, коли інформація передається, уточнюється, перетворюється між двома суб'єктами, в даному випадку – представниками сцени і глядацької зали. Жодне з мистецтв не пов'язане так безпосередньо з реакцією аудиторії, не реагує на цю реакцію так негайно і активно, як театр.

Театр як соціальний інститут має свою структуру та свої завдання. Він сприяє засвоєнню і відтворенню культурних, соціальних цінностей, соціалізації особистості. Він організовує добровільне об'єднання осіб (аудиторії, глядачів), регулює соціальну поведінку людей, міжособистісні стосунки. Комунікативна функція театру дозволяє суспільству ставитися до

театру як до особливої соціальної цінності, необхідної якщо не окремому індивідові, то суспільству в цілому.

Театр без глядача існувати не може, і знати саме свого глядача – одне з головних завдань театру. Тому важливим розділом театрознавства є дослідження історії театральної аудиторії та її еволюції. Постановку проблеми глядацької аудиторії театру можна знайти ще в літературі 90-х років ХІХ ст. І. Франко у статті «Наш театр», аналізуючи суспільну ситуацію в Галичині, робив висновок, що «народ наш дійшов вже до такого ступеню розвитку, що вже відчувається потреба в театрі». ⁴

При всій очевидній необхідності вивчення публіки театру, дослідження натикаються на деякі методологічні та теоретичні труднощі, однією з яких є нерозробленість терміну «публіка». Спроби з наукових позицій зрозуміти поняття «публіка» робилися ще ранніми представниками європейської соціальної психології. У працях Г. Тарда, Г. Лебона, М. Нордау публіка розглядалася перш за все як психологічний феномен, що утворився через взаємодію ряду індивідів, а поняття, що його відображує, отримало характер перш за все психологічного терміну.

Пізніші дослідження споживачів масової культури призвели до свого роду еволюції уявлення про публіку.

Зверталася увага на безформність, відокремленість, випадковість соціального становища тих, хто на даний момент являє собою публіку. Підкреслювалася аморфність, розпливчастість контурів цього утворення, байдужість людей одна до одної.

В сучасній літературі термін «публіка» розчиняється в терміні «суб'єкт естетичної діяльності».

Складніше виглядає співвідношення понять «публіка» та «аудиторія».

⁴ Франко І. Я. Наш театр. Літературно-критичні праці: 1890-1892 рр.//Твори; У 50 т.- К. – 1980.-Т.28 - 287

Поняття «аудиторія» може використовуватися як у вузькому, так і в широкому розумінні.

В першому випадку, під аудиторією слід розуміти сукупність індивідів, що зібралися в певному місці з метою отримання тієї чи іншої інформації.

В широкому розумінні «аудиторія» - це деяка розосереджена у просторі частина населення, що сприймає будь-яку інформацію.

Перші соціологічні дослідження присвячені театральній темі на вітчизняному просторі почали проводитися на кінці XIX ст. Театр перш за все розглядався з позиції публічності і масовості - як особливий, соціально-психологічний феномен масової комунікації. Науковці, спираючись на результати опитувань, інтерв'ю з глядачами і власні спостереження, фокусувалися на взаємовідносинах публіки з театром: наприклад, велику популярність отримали дослідження аудиторії в різних народних театрах.

«...помітною віхою в комплексному дослідженні проблем театру і його публіки стало створення 1929 року соціологічної комісії при одній з кафедр Всеукраїнської Академії Наук, яка мала займатись як теоретичними дослідженнями, так і популяризацією мистецтва в масах («соціологія смаку і сприйняття, проблема маси і споживача як учасників, так і суб'єктів художнього процесу»). Ця комісія, на жаль, дала мало практичних результатів своєї роботи. Соціологи і режисери все більше схилилися до необхідності послуговуватись у своїх дослідженнях підходом, запропонованим Лесем Курбасом і спрямованим на широке вивчення «поняття театральної культури». Курбас вважав, що ситуація паралельності і несхожості різних шляхів розвитку театру краще проявиться, якщо зосереджуватись на комплексі проблем, які безпосередньо складають сутність поняття «театральна культура». До нього входять «перш за все, актор; режисер зі своїми помічниками: художником, музикою, хореографом; драматург, критика і,

нарешті, глядач як певний соціально-ідеологічний фактор, як певний громадський і естетичний критерій». ⁵

В період з 1930-х до 1950-х рр. соціологія театру потрапила під заборону через ідеологічні міркування. Більша частина досліджень на цю тему були забуті і втрачені. Лише час «відлиги» знову пробудив інтерес до теми вивчення соціології театру.

У пострадянський час вітчизняна соціологія театру остаточно вийшла з тіні, що підтверджується кількістю робіт, присвячених цієї галузі соціального знання, в числі яких можна відмітити праці таких українських науковців як І. Д. Безгін, О. М. Семашко, В. Ковтуненко, А. Г. Лягущенко, К. В. Юдова-Романова та ін.

Найважливішим завданням театру було залучення нового глядача і збільшення аудиторії. Соціологи намагалися знайти шляхи збільшення аудиторії театру, забезпечуючи представництво в ній всіх соціальних груп населення.

Інформація про реальну аудиторію театру в конкретному інтервалі часу дозволяє не тільки перевести її до іншого інтервалу часу, але й, що не менш важливо, дає можливість визначити повсякденну аудиторію цього театру. В свою чергу знання повсякденної аудиторії театру дозволяє визначити його реальну аудиторію. Останнє стає більш важливим, бо як відомо основним методом отримання інформації про аудиторію, що є в арсеналі у соціолога, є спостереження чи опитування аудиторії окремих вистав, на підставі яких він тією чи іншою мірою надійності має змогу отримати інформацію про повсякденну аудиторію цього театру.

Будівництво моделі реальної аудиторії театру з інформацією про повсякденну аудиторію, вимагає також знання загального числа відвідування театру за конкретний проміжок часу.

⁵ Глядач і театр: соціодинаміка взаємовідносин / І. Д. Безгін, О. М. Семашко, К. В. Юдова-Романова. – К. : Компас, 2006. – С. 9

Аналіз розподілу глядача за цим критерієм дозволяє розділити аудиторію на п'ять груп. В першій групі глядачі, які прийшли вперше (в цьому театрі вони бачили тільки один спектакль). Друга група – глядачі, що бачили в даному театрі за вибраний проміжок часу не більше двох вистав («дуже помірні» глядачі). Третя група – глядачі, що бачили в цьому театрі від трьох до п'яти вистав («помірні» глядачі). Четверта група – «активні» глядачі, що бачили в театрі від шести до десяти спектаклів. І нарешті п'ята група – «дуже активні» глядачі, що бачили в театрі більше десяти спектаклів.

Вибірковість є ознакою розвиненості глядача в будь-якому виді мистецтва, в тому числі і в сфері масової комунікації. Зрозуміло, що чим ширший репертуар представляє аудиторії телебачення чи театр, тим більш широкі можливості представляються для вибору.

Театральний процес не може розглядатись поза контекстом громадського та художнього життя. Взаємозв'язок технічного прогресу і культури певним чином обумовлює і розвиток театрального процесу: його взаємовідносини з іншими видами мистецтва і, звичайно, відносини театру і публіки.

Як показують результати соціологічних досліджень, театральна публіка є лідером серед інших різновидів публіки за мірою розвиненості її художньо-естетичних інтересів. Однак при всій визначеності специфіки театральної публіки залишаються мало дослідженими її особливості в сучасному культурному контексті.

Вивчення змін у складі глядацької аудиторії, її соціокультурний та мистецтвознавчий аналіз надзвичайно важливі, адже в реальній практиці театрального і художнього життя взагалі постійно виникає проблема неадекватності уявлень театру про свого глядача, його відставання у розумінні проблем, формування театральної рецепієнтної естетики, з орієнтацією на «вчорашню» аудиторію, склад якої непомітно кількісно і якісно змінився. Тому необхідно постійно вивчати не тільки соціальні групи, з яких складається

театральна зала, не тільки з'ясувати її соціальну диференціацію, але й акцентувати увагу на динаміці її розвитку, зробити більш поглиблений аналіз структури аудиторії, дослідити внутрішні, притаманні їй характеристики. Безумовно, що цей структурний аналіз не має обмежуватись, як це нерідко трапляється, встановленням соціально-класових ознак, а він повинен мати вимір соціально-демографічний, освітній, загальнокультурний, і, власне, художній, а стосовно театру – художньо-театральний.⁶

⁶ Глядач і театр: соціодинаміка взаємовідносин / І. Д. Безгін, О. М. Семашко, К. В. Юдова-Романова. – К. : Компас, 2006. – С. 52

РОЗДІЛ 3.

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ТА ПРОКАТУ РЕПЕРТУАРУ В ТЕАТРІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-МИСТЕЦЬКИХ ПОТРЕБ ГЛЯДАЧА

3.1 Основні завдання репертуарної політики

Одним із основних видів діяльності театру є створення, публічне виконання та публічний показ вистав на стаціонарі та на гастрольях. Театральний репертуар – є показником певної позиції, він задовольняє духовні потреби публіки і є продуктом основної діяльності театру. Прокат театрального репертуару – є однією із основних складових частин творчо-виробничого процесу в театрі. Творчий та економічний стан діяльності театрального колективу залежить від професійної організації та планування процесу прокату поточного репертуару.

Репертуар (франц. *repetitor* від лат. *repetitorium* – список, опис) –

1. Сукупність музичних і драматичних творів, які виконуються в театрі за певний час. Репертуар відображає певні художні та ідейні позиції театру.
2. Ролі, в яких виступає актор.
3. Добір музичних, літературних творів тощо, з якими виступають актори, співаки, музиканти, читачі.

Репертуар є важливою характеристикою творчого театрального життя колективу. В репертуарі знаходять вираження широке коло проблем, взаємозв'язаних з глядачем.

«Театральний репертуар є місцем проєкцій, з однієї сторони, театральної програми творчого колективу, а з другої – потреб театральної публіки, потенційних глядачів. Втілення репертуару в життя є формою основної взаємодії театру з аудиторією. Репертуар є надзвичайно вдячним об'єктом вивчення театру в цілому, рефлексування і розкриття його проблем з позиції соціології театру і культурології. Дослідження театрального репертуару прямо чи опосередковано включає в себе всю систему взаємодії театру з суспільством, дозволяє зрозуміти специфіку театально-культурного

середовища, робить необхідним вивчення базових зв'язків театру і глядача, дослідження соціального контексту театрального життя»⁷.

Репертуарна політика театру – це політика підбору п'єс для постановок які реалізуються художньо-творчим керівництвом театру. Художня позиція театру відображена в репертуарі, в процесі підбору драматургії та показу вистав.

Афіша (франц. affiche) – вивішене оголошення про виставу, лекцію, концерт.

Репертуарна афіша – це друкована реклама в якій дається інформація про вистави, що будуть іти на сцені театру в конкретний період.⁸

В репертуарну афішу входять ті назви, які безпосередньо йдуть в театрі за будь який звітний період (місячна афіша).

Репертуарну афішу складає заступник генерального директора з організації глядача. Як правило афіша складається з урахуванням побажань творчих служб театру і узгоджується з художньо-постановочною частиною. Потім план репертуару на наступний місяць подається на підпис художньому керівнику та генеральному директору.

Кожний театральний колектив, виходячи із своєї творчої програми прагне до повноцінного її відображення. Але занадто часто театр і глядачі йдуть легким шляхом, театру простіше потурати смакам невибагливого глядача, ніж вести його за собою, піднімати його культурний рівень, виховувати. Тому що одним із основних обов'язків театру є виховання естетичного смаку аудиторії, пропонуючи глядачам свою художню творчу програму. Поточний або діючий репертуар складається з вистав, які створені за певний період творчої діяльності театру та показуються глядацькій аудиторії в процесі діяльності театру.

⁷ Безгін І. Д., Семашко О. М., Ковтуненко В. І. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності // Київський державний інститут театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого. – К., 2002. С. 98.

⁸ Там само. С. 159.

Репертуарна пропозиція театру – це перелік назв, що входять до репертуарної афіші та кількісні характеристики прокату. Частота прокату окремих назв, питома вага кожної із них в прокатній афіші можуть істотно змінити загальну картину репертуарної пропозиції, зробити непомітними одні назви, які показують рідко, і акцентувати інші. І якщо репертуарна афіша відображає художню програму театру, прокат репертуару зумовлює практичне втілення цієї програми. Саме через прокат репертуару і реалізуються соціальні функції театру, від стратегії прокату значною мірою залежить соціальна ефективність його діяльності. Це положення повинно бути в основі планування репертуарної політики театру.

Отже, сформуємо такі висновки, які стосуються механізму досягнення соціального ефекту:

1. Репертуарна пропозиція театру повинна відповідати різноманітним глядацьким запитам.

2. Репертуар театру повинен давати глядачам можливість естетичного збагачення, більш глибокого проникнення у зміст театрального мистецтва. Інакше кажучи, диференціація репертуару за складністю театральної мови з тим, щоб непідготовлений глядач зацікавився театром.

3. Структура репертуарної пропозиції театру, тобто співвідношення різних назв у репертуарі і в прокаті повинно максимально відповідати глядацькій аудиторії та структурі її запитів, за умови, що театр послідовно реалізує особисту художню програму. Правильно визначена стратегія театру на тривалий період створює можливість ефективного функціонування системи «театр – глядач».

4. Обґрунтоване перспективне планування дозволяє створити найкращі умови для режисерсько-акторської роботи й є одним з важливих інструментів регулювання основних параметрів глядацької аудиторії. Складаючи план, театр накреслює шляхи досягнення найкращого результату у заданих умовах.

Фактори та критерії, що впливають на визначення репертуарної політики, наступні:

- художні завдання театру;
- творчі можливості і прагнення художньо-керівного складу театру;
- наявність драматичного матеріалу;
- якісно-кількісний склад труп;
- специфічні умови репертуару з урахуванням соціальних, історико-культурних факторів і параметрів глядацької аудиторії;
- фінансові ресурси і технічні можливості театру;
- кількість відіграних постановок поточного репертуару і кількість постановок перехідного репертуару, які будуть зняті з експлуатації.

Останній фактор впливає на кількість нових постановок.

Зумовлені фактори повинні знаходити конкретне відображення і мати деталізацію у всіх планах театру. Сучасні театральні колективи в більшості використовують для організації своїх творчо-виробничих процесів такі плани: перспективний, строком на рік або два роки (для прикладу: італійський театр «Ла Скала» планує свій репертуар на п'ять років вперед), календарний, репетиційний та місячний, що відображає характер поточного репертуару.

Планування творчих процесів необхідне, оскільки дає наступні переваги:

1. Пов'язує діяльність театру із культурним життям міста.
2. Забезпечує спрямоване формування глядацької аудиторії.
3. Постає однією із головних передумов формування і стабільності акторської трупи і режисури даного театру.
4. Стимулює творче життя трупи, бо художній персонал має точну інформацію про майбутні вистави і ролі.
5. Створює умови для серйозної, тривалої роботи постановочних груп над новими виставами.

Обґрунтоване планування репертуарної політики можливо тільки при систематичному вивченні глядацького запиту, тому що сьогодні неможливе існування театру поза часом.

Репертуарна пропозиція повинна передбачити моделі глядацької аудиторії, а її структура має бути зорієнтована на конкретну модель сприйняття. План прокату репертуару повинен враховувати соціально-психологічні механізми відвідування та соціально-побутові можливості глядацької аудиторії. Максимальний обсяг прокату повинен відповідати тим виставам, які у рамках сьогоднішньої репертуарної афіші театр вважає для себе програмними, а далі частота прокату окремих назв повинна розділятися пропорційно структурі потреб глядацької аудиторії. Тим самим буде досягнуто максимальне задоволення соціально схвалених та естетично розвинутих вимог населення у театральному мистецтві й одночасно цілеспрямоване формування його потреб.

Слід обумовити одну деталь: максимальна частота прокату будь-якої назви не повинна бути надто великою, навіть якщо програмна вистава є одночасно і найбільш популярною серед глядацької аудиторії. Прокат не повинен перетворюватися у прокат однієї назви. Небезпека надто інтенсивної експлуатації полягає у складності збереження високого художнього рівня на кожній виставі. Не менша небезпека виникає при порушенні механізму взаємодії з глядачем. Вистава одного-двох місяців збере значну кількість аудиторії, а потім неминуче надійде спад відвідування.

Касові вистави потрібно ставити на початок тижня, все одно заповнюваність зали буде майже стовідсоткова. А неприбуткові вистави ліпше за все ставити у п'ятницю або у суботу тому, що люди після робочого тижня хочуть відпочити і піти в театр.

Таким чином, при дотриманні визначених формуючих факторів і принципів репертуарна політика драматичного театру забезпечить стабільні закономірності взаємовідносин театру і його аудиторії.

Театральний репертуар є вузловим пунктом, в якому перехрещується вся різноманітність соціальних зв'язків театру і глядача. Свого роду «подвійність» природи репертуару як продукту діяльності театру і як об'єкту діяльності глядача робить можливим дослідження всього цілісного театрального життя шляхом вивчення репертуару. Аналіз структури і динаміки театрального репертуару дозволяє міркувати про характер взаємодії між театром і публікою в конкретних соціальних умовах.

Говорячи про проблеми експлуатації репертуару, неможливо не обійти увагою практично всі аспекти театральної діяльності, всі тісно пов'язані між собою сторони єдиного театрального процесу. Тут важливо все: і кількість назв у репертуарі, і запланована на рік загальна кількість вистав, і проблема завантаження творчого складу, і можливості художньо-постановочної частини, а в кінцевому результаті і фінансування. Таких проблем багато, тому, говорячи про принципи аналізу прокату репертуару, слід починати з того, якою мірою театр доводить до глядача свій творчий потенціал, сконцентрований у конкретних виставах.

Структура і зміст прокату репертуару є відображенням соціально-театральних потреб публіки. Адже, якщо художня позиція театру не буде відповідати запитам театрального глядача, то і глядачева зала буде порожньою, і будь-які методи організувати його будуть неефективними. Глядач є «співучасником» творчого театрального процесу, бо саме популярність театру визначає кількість глядачів у залі, то можна зробити висновок, що глядач певною мірою займається самоорганізацією, адже він сам визначає «касові» вистави і їхню частоту в плануванні та прокаті репертуару.

«Основними шляхами вивчення соціальної і художньої ефективності діючого театрального репертуару є експертне опитування, аналіз динаміки

прокату репертуару, масове опитування учасників театрального життя (публіки, потенційної аудиторії)⁹».

Але не слід забувати, що існує державна політика щодо театру, яка впливає на репертуарну політику і направленість театральної діяльності. «Слід погодитись, що репертуарна політика – це і процес, і результат культурної політики суспільства, інтересів глядачів і творчих працівників»¹⁰.

Кожний художній керівник театрального колективу, формуючи свій репертуар, керується 3-ма певними напрямками:

1. Кожен театр повинен мати свою «ватерлінію» творчих критеріїв, нижче якої він не повинен опускатися.
2. Репертуар має відповідати інтересам глядача сьогодні й зараз.
3. Репертуар має бути цікавий самим акторам, і в ньому має бути задіяна переважна частина труп театру.

Кожний театр, формуючи свій репертуар, включаючи ту чи іншу п'єсу, сподівається, що вона буде користуватися попитом у глядачів. Але він повинен пам'ятати про свою творчу «ватерлінію» і при цьому відповідати соціальним запитам публіки.

Репертуарні театри України на сьогоднішній день намагаються задовольнити запити глядача усіма можливими способами – показують йому, як складні психологічно-драматичні сценічні твори, так і розважальні вистави сумнівної якості. Театри України хворіють зараз на період розвитку, що вже пройшов в країнах Західної Європи, і незабаром глядач почне більш прискіпливо відноситися до духовної продукції, яку йому пропонують.

Театри в Києві, також повинні зважати на такі фактори, як:

– театральні традиції, що сформувалися впродовж багатьох десятиліть в Києві;

⁹ Безгін І. Д., Семашко О. М., Ковтуненко В. І. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності // Київський державний інститут театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого. – К., 2002. С. 168.

¹⁰ Там само. – С. 167.

- усвідомлювати соціальну ситуацію, що склалася;
- розуміти, що за останні 20-25 років, а також під час воєнної агресії РФ проти України, у Києві повністю змінився структурний склад населення міста.

«Комплексний аналіз театрального репертуару є засобом діагностики професійного стану театру та його становища в суспільстві і, разом з тим, вміле (на основі зазначеної діагностики) корегування репертуару стає основою регулювання театральної діяльності, управління театральним процесом, якщо розуміти під управлінням єдність прогнозування, планування, регулювання і виховання»¹¹.

3.2 Критерії формування репертуару драматичного театру

Кожен театральний колектив, вводячи п'єсу до свого репертуару і працюючи над новою постановкою, обов'язково сподівається на успіх як яскраве свідчення того, що знайдено шлях до серця глядача, що вистава отримала суспільне визнання, успіх – це відображення соціальної ефективності діяльності театру.

Не випадково проблема складових успіху перебуває у колі зору і практиків, і теоретиків театру. До складових належать і вдалий вибір п'єси, її тонке прочитання, і цікаве режисерське вирішення вистави, і яскраві акторські роботи, і виразна сценографія. Однак навіть поєднання всіх цих важливих елементів може виявитись недостатньою умовою для тривалого й успішного життя вистави. Успішне життя вистави, таким чином, залежить від принципів прокату репертуару, прийнятих театром. Недостатньо мати хороший репертуар, треба вміти демонструвати його публіці.

Репертуарна пропозиція театру – це не лише перелік назв з репертуарної афіші, це й кількісні характеристики прокату. Частота прокату окремих назв, загальна вага кожної з них у прокатній афіші можуть суттєво видозмінити загальну картину репертуарної пропозиції, зробити непомітними одні, рідко

¹¹Безгін І. Д., Семашко О. М., Ковтуненко В. І. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності / Державний інститут театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого. - К. : КФ НВК «Наука», 2002 р. С. 168.

показувані назви, й акцентувати увагу (виділити) на інших. І якщо репертуарна афіша відображає ідейно-художню програму театру, то прокат репертуару обумовлює практичне здійснення (реалізацію) цієї програми. Саме через прокат репертуару й реалізуються соціальні функції театру, від стратегії прокату значною мірою залежить ефективність його діяльності. Цей принцип і повинен лягти в основу планування прокату репертуару театру.

Що означає скласти план прокату репертуару – загальновідомо: потрібно вказати, які вистави поточного репертуару театр буде грати на стаціонарі та на виїздах, уранці та ввечері в певні числа місяця. Це і є прокатна афіша. Однак варто зауважити, що прокатна афіша не лише співставляє назви вистав з днями тижня, в ній відображено, як часто йде кожна назва, тобто вона є одночасно і частотним, і календарним планом.

Планування прокату репертуару передбачає чітке усвідомлення двох питань: перше – яка мета процесу, що планується, чого очікують від прокату репертуару, якого результату очікують, друге – з чого, власне, складається процес, що планується, якою є його «технологія», які його об'єктивні особливості і характеристики обов'язково повинні враховуватися при плануванні. Тобто, якими є критерії планування та фактори, що їх необхідно враховувати при плануванні. Складаючи план, необхідно визначити шляхи досягнення найкращого результату в заданих умовах. Але оскільки планування прокату репертуару поєднує частотне і календарне планування, необхідно усвідомити критерії і обумовлюючі фактори для кожного з них (вони не обов'язково співпадають).

Загалом планування прокату репертуару передбачає досягнення найбільшого ефекту, максимальне відображення в прокаті репертуару цілей функціонування театру. Однак, слід визнати, що наведене формулювання, при безумовній його справедливості, несе концептуальний, але не операційний характер і тому потребує розшифрування й осмислення. Дійсно, як визначити, в чому виражається цей ефект, чим вимірюється і який механізм дозволяє його

досягти. Ці питання в сучасній науці про театр ще не мають однозначного вирішення, тому неоднозначною і складною виявляється проблема критеріїв планування прокату репертуару.

Глядач «творить» виставу не лише фактом своєї присутності, він формує і нав'язує акторам свою «глядацьку партитуру вистави», яка часто відрізняється від попередньо задуманої «ідеальної партитури». «Подих залу» – оцінки, реакції, гомін чи тиша, – розставляє свої акценти у грі актора, в темпоритмі вистави. Глядач виявляється формотворчим чинником у народженні твору театрального мистецтва.

«Глядацька партитура» вистави – це ніби переклад художнього явища, задуманого театральним колективом як сукупним художником, на мову, доступну глядачу. Чим ближче «глядацька» та «ідеальна» (задумана художником) партитури, тим повніше сприйняття глядачем вистави. Але якщо все ж вони не співпадають, якщо глядач активно реагує, сміється чи аплодує не там, де хотілося б виконавцям, а може й залишається байдужим у найважливіших місцях вистави, демонструючи цим, що він чогось не зрозумів, чи зрозумів не так – чи можна винити в цьому глядача?

Український дослідник проблем репертуару драматичного театру В. В. Корнієнко пропонує схематизацію взаємозв'язків театру і глядача виконати таким чином:

- 1) формологічний зв'язок театру і глядача, зв'язок театру й актуалізованої аудиторії сьогоденної вистави;
- 2) відображення в актуалізованій глядацькій аудиторії рівня масового художнього смаку і субкультури сукупної глядацької аудиторії даного театру (це відображення, зокрема, виявляється і в характері формологічного впливу глядача на виставу) і формування стосунків сукупної аудиторії театру до окремих назв поточного репертуару через комунікації всередині глядацької аудиторії (тобто «жива реклама»);

3) ставлення до театру як соціально-культурного інституту в субкультурі регіону, місце театру в культурному житті міста, відображення в репертуарній програмі і творчому напрямі театру художніх запитів аудиторії і вплив театру на формування цих запитів;

4) узагальнений зв'язок театру і глядача, що відображає розвиток театрального мистецтва як елемента художньої культури суспільства і суспільний вплив на театральний процес у всій багатомірності його виявів (ідейно-художніх, організаційно-творчих, організаційно-економічних).¹²

Соціальний ефект діяльності театру, таким чином, знаходить своє вираження у впливі театру на глядача, цілеспрямованому формуванні його ідейно-моральних переконань і естетичних потреб, художнього смаку. І це вірно як для конкретного глядача на конкретній виставі, так і для суспільства загалом. Але досягти бажаного ефекту театр зможе лише тоді, коли глядацький зал буде заповнений, коли глядач прийде на виставу.

Порожня зала – незалежно від того, яка вистава йде на сцені – однозначно свідчить про низьку ефективність роботи театру. Чи свідчить це, що вірно й протилежне: переповнені зали – свідчення високого ефекту. Або, інакше кажучи – чи можуть кількісні характеристики відвідуваності (кількість проданих квитків, кількість глядачів на виставі, відсоток заповнюваності глядацької зали, розмір глядацької аудиторії і т. д.) бути виміром ефективності діяльності театру? Якщо уявити ідеальну ситуацію, коли аншлаги бувають лише на виставах високого ідейно-художнього рівня і всі, хто сидить у залі, вміють глибоко сприйняти те, що відбувається на сцені, тоді відповідь на це риторичне запитання була б однозначно – так, кількісні показники попиту є ознакою вимірювання ефекту. Однак на практиці така ситуація зустрічається не так часто. Не випадково в театральному середовищі про виставу говорять «касова», як правило, з негативною інтонацією. «Касова» – та, що користується дешевим успіхом, «розважальна», розрахована на невибагливого

¹² Див. : Корнієнко В. В. Театральний менеджмент: методика прокату репертуару драматичного театру. // М-во культури і туризму України. – К., 2005. – С. 8.

глядача. «Касові» вистави – предмет осуду. В такій логіці зрозуміло, що висока відвідуваність «касових» вистав не дає жодного соціального ефекту. Чи це так?

Загальновідомо, що всілякі твори мистецтва моделюють дійсність і різні види мистецтва оперують власними засобами моделювання. Іншими словами, кожний вид мистецтва має свою мову, і чим досконаліше ознайомлений споживач (глядач, слухач, читач) з цією мовою, тим глибше сприймає він твір мистецтва. Коли знання мови мистецтва недостатньо, індивідуум у процесі сприймання знаходить для себе доступні елементи мови, хоча при цьому, можливо, головний зміст твору залишається від нього прихованим. Якщо ж зрозумілих знаків, елементів мови він зустрічає мало, йому нецікаво, він розцінює твір мистецтва як поганий, невдалий і вишукує в тексті твору мистецтва щось, що нагадує йому відомі знаки і з них конструює певну квазімову, яку і сприймає, приписуючи іноді твору мистецтва смисл, в ньому не закладений. Таке відбувається не лише при зіткненні з так званими складними видами мистецтва, наприклад, класичною музикою, це характерно і при сприйманні популярних, що користуються масовим попитом видів мистецтва.

Зазначимо, що диференціювати глядача за шкалою «театрал – не театрал» (або, що те ж саме «підготовлений – непідготовлений») логічно за мірою оволодіння ним мовою театрального мистецтва.

Проблема опанування мови – це і проблема естетичного виховання, і проблема популяризації театрального мистецтва. Вона вимагає окремої розмови, яка виходить за межі даної роботи.

Важливо підкреслити, що формування «театрала» неможливе поза глядацьким залом. Мова театру – самостійно або з чужою допомогою – засвоюється лише за умови відносно регулярного спілкування з мистецтвом сцени.

Щоб накопичити стаж відвідування театру треба спочатку побувати там хоча б раз. Як стверджують соціологи, краще за все в дитинстві. Але і той, хто через об'єктивні причини (живучи, скажімо, в місцевості, де немає театру) не міг з дитинства долучитися до театрального мистецтва, ще не загублений для театру. Найімовірніше, що він вперше прийде на «касову» виставу. Оскільки кількість тих, хто подивився «касову» назву, найбільша, очевидно, серед його глядачів велика кількість тих, хто не є постійним відвідувачем даного театру. Відвідавши театр вперше, глядач може розчаруватися або зацікавитися. Не відомо, в якій пропорції вони будуть співвідноситися, відомо лише, що зацікавлені можуть прийти ще раз, а певна частина з них поступово стане театралами.

Таке відсіювання, своєрідна воронка – єдино можливий механізм відтворення глядацької аудиторії театру. І природно, що чим ширша верхня її частина (а в ній статистично значущі відвідувачі «касових» вистав), тим ймовірніше збільшення кількості театралів. Таким чином «касові» вистави можуть давати певний соціальний ефект при збереженні певних умов.

Підсумовуючи вищенаведене, слід визнати, що кількісні характеристики відвідуваності не можуть виступати єдиним вимірником соціальної ефективності діяльності театру, але обов'язково повинні брати участь в її вимірюванні.

Крім того, репертуарна пропозиція театру повинна відповідати всій багатовимірності театральних потреб. Йдеться не лише про жанрово-тематичне й художньо-стилістичне різноманіття репертуарної афіші. Необхідна диференціація репертуару за складністю театральної мови для того, щоб театр дозволяв цікавитися непідготовленому глядачу і насолодитися театралу. В разі, якщо в місті працюють кілька театральних колективів, глядач має можливість шукати «свою» виставу в різних театрах. Якщо ж театр один в місті, він неминуче повинен відповідати різним запитам і лише в цьому

випадку може розширювати аудиторію, цілеспрямовано формувати зростаючі естетичні потреби глядача і максимально їх задовольняти.

Структура репертуарної пропозиції театру, тобто співвідношення різних назв у репертуарі і в прокаті повинна максимально можливо відповідати структурі глядацької аудиторії і структурі її запитів, однак за умови, що театр поступово реалізує власну художню програму.

Слід, однак, підкреслити, що максимальна частота прокату будь-якої назви не повинна бути занадто великою, навіть якщо програмна вистава театру виявляється одночасно і найпопулярнішою у всіх прошарків глядацької аудиторії, найкасовішою. Прокат репертуару театру не повинен перетворюватися у прокат однієї назви. Небезпека надто інтенсивної експлуатації вистави складається не лише в його «заграванні», складності збереження високого художнього рівня на кожній виставі. Не менш небезпечним є порушення деяких механізмів взаємодії з глядачем. Вистави одного – двох місяців зберуть значну частину аудиторії, проте потім неминучим є зменшення відвідуваності. Театр таке зменшення приймає, як правило, за ознаку вичерпаності інтересу до вистави і заміняє її в прокаті іншою, часто експлуатованою. Однак, при першочерговому глядацькому захопленні виставою починає формуватися суспільна думка про неї, сама по собі здатна розширити його аудиторію. Багато з тих, хто часто ходить до театру, вирішивши подивитися назву, що нашуміла, починають обирати вдалий день, а вистава вже виключена з активного прокату. Театр власними руками пригальмував дію живої реклами, тоді як за відносно нечастого прокату внутрішні комунікації в глядацькій аудиторії з приводу вистави розгоралися б, збільшуючи кількість бажаючих її відвідати.

Отже, план прокату репертуару повинен враховувати соціально-психологічні механізми відвідуваності і соціально-побутові можливості глядацької аудиторії. Відвідування театру стоїть для глядача в ряду іншого культурного споживання, вписується в структуру вільного часу і в загальні

закономірності задоволення потреб. Звідси – мотив відвідування театру окремим глядачем не завжди пов'язаний із залученням до таїнства мистецтва сцени, він може лежати як за межами театру, так і взагалі за межами культурних інтересів. Так, багатьох людей приводить на модні вистави престижність їх відвідування, той самий стереотип споживання дефіциту, який примушує носити певний одяг. Мотивом відвідування може бути бажання краще виглядати в чийось очах і т. п. Перераховувати можливі позатеатральні мотиви відвідування можна довго. Однак ті, хто професійно пов'язаний з організацією глядача, не мають права поблажливо або осудливо ставитися до таких глядачів. В кожному глядачеві, який випадково прийшов до театру, може ховатися майбутній театрал. Тому використання поширених позатеатральних мотивів відвідування в розумних рамках є корисним. А от уважне ставлення до соціально-бутових можливостей глядача – є обов'язковим.

Обсяг і розподіл вільного часу за днями тижня у людей є різними, однак від них багато у чому залежить як частота, так і зручні дні відвідування театру. Обравши назву, яку хочеться подивитися, глядач крім цього обирає і день (або дату) відвідування. І, якщо обрана вистава у зручні дні не зустрічається в прокаті, театр втрачає глядача. В невеликих і особливо так званих монопромислових містах життєві ритми більшості співпадають і визначаються виробничим режимом основних підприємств. Плануючи прокат репертуару, театр повинен враховувати цей режим. У великих містах ритми життя різних прошарків населення можуть значно відрізнитися один від одного. Але й тут театр може і повинен допомогти глядачу. Якщо одна й та ж назва, наприклад, протягом певного часу потрапляє в прокатну афішу в різні дні тижня, глядачу краще обрати зручну дату відвідування, і навпаки – якщо в якийсь день тижня протягом місяця, сезону йдуть різні назви, глядач отримує можливість у свій вільний день ознайомитися з усім репертуаром театру.

Таким чином, можна сформулювати критерій календарного планування прокату репертуару: створення максимальних зручностей глядачу при виборі

дня відвідування театру. Критерії частотного і календарного планування прокату репертуару передбачають, що театр повинен добре знати свого глядача, знати структуру аудиторії за соціально-демографічною ознакою, за мірою підготовленості і частотою відвідування, структуру художніх потреб і жанрово-тематичних прерогатив глядача, структуру вільного часу і життєві ритми населення. Очевидно, повною мірою одержати всю цю інформацію можливо лише з докладних соціологічних досліджень.

Надійнішими за різноманітні глядацькі опитування, які здійснюють самі театри, є методи отримання інформації, що систематизують досвід роботи театру і, зокрема, докладний аналіз прокату репертуару і відвідуваності вистав за минулі роки. Звісно, в статистиці відвідуваності відображаються не лише запити глядацької аудиторії, а й уміння театру планувати прокат репертуару, і зусилля адміністрації з організації глядача. Вже було наведено приклад, коли надзвичайно частий прокат однієї назви може призвести до передчасного її зняття з репертуару і скорочення можливого обсягу її аудиторії. В театральній практиці відомі випадки, коли значне зростання відвідуваності, обумовлене, в тому числі, і залученням нових глядачів, тобто розширенням обсягу аудиторії, здійснювалося виключно за рахунок вдосконалення роботи з реалізації квитків при незмінності соціокультурних умов і творчого життя театру. Не потрібно закривати очі і на те, що діючий статистичний облік фіксує, суворо кажучи, не кількість відвідувань, а кількість проданих квитків, хоча, на жаль, не за кожним проданим квитком стоїть реальний глядач.

І тим не менш, аналіз відвідуваності театру за кілька попередніх років, а особливо співставлений аналіз кількісних характеристик відвідуваності, практики прокату репертуару й організації глядача, здійснений самим театром (тобто спеціалістами, для яких за цифрами стоять всі тонкощі і нюанси життя театрального колективу), може дати відносно достовірну інформацію про структуру запитів глядацької аудиторії, виявити певні сталі закономірності взаємодії театру і його аудиторії.

РОЗДІЛ 4.

ТЕНДЕНЦІЇ РЕПЕРТУАРУ ТЕАТРІВ УКРАЇНИ СЕЗОНУ 2023-2024 РР. В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на всі складнощі з якими стикнулись театри під час повномасштабної війни вони продовжують свою діяльність. Проте, якщо проаналізувати репертуарну політику театрів в умовах воєнного стану та їх творче обличчя, вони змінили свій вектор. Перша тенденція пов'язана з тим, що театри почали дерусифікацію свого репертуару та своїх назв.

Так в перші дні повномасштабного вторгнення росії в Україну низка «російських» державних театрів, рішеннями колективів, постановили відмовитися від прикметника «російський» у назвах. Так сталося в Києві (Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки), Харкові, Миколаєві, Одесі, деяких інших містах. Прийняття цього рішення також сприяла політика Міністерства культури та інформаційної політики України стосовно дерусифікації, декомунізації та деколонізації сучасної України, в рамках якого діє Експертна рада Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації [13]. Академічний драматичний театр імені Лесі Українки повністю позбувся російськомовних вистав у своєму репертуарі. У Дніпрі зняли 29 вистав російською мовою і наразі продовжують робити прем'єри українською мовою. В Одесі так само більшість театрів перейшли на українську. У Харкові ще не всі театри мають таку тенденцію.

Ще однією тенденцією театрів після повномасштабного вторгнення стала присутність у репертуарі вистав про війну. Так, за перші пів року у війна знайшла відображення у таких виставах:

«Обличчя кольору війна» - документальна вистава від маріупольців. Вистава театру авторської п'єси Conception, який був заснований у Маріуполі, але після початку війни перемістився до Києва. Більшість авторів вистави —

¹³ Положення про Експертну раду Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації // Сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0194921-22#Text>

учасники незалежного маріупольського театру «Концепція», проте є актори і з інших місцевих труп. Дехто з них прожив в окупації майже півтора місяця й після того, як основна частина трупи пішки вийшла з міста, режисер та актори опинилися в Києві. Під час вистави «Обличчя кольору війна» актори читають драматичні монологи, трупа практично погодинно згадує події перших днів російського вторгнення в Маріуполь. Герої різного віку, з різним темпераментом, світоглядом і способом життя, але їхні долі переплела війна, коли довелося рятуватися в одному бомбосховищі [14].

Вистава «Реконструкція» про зруйновані будівлі мовою тіней. Це вистава від артгрупи «Тіньова» про зруйновані Маріуполь і Харків. Події відбуваються в альтернативному світі після третьої світової. Три пральники, що працюють у бункері, потрапляють у світ, де з їхніми рідними будівлями сталося лихо. Тепер їхнє завдання – реконструювати ці будівлі у своїй свідомості, щоб повернутися назад до життя. У постановці можна буде побачити «Азовсталь», маріупольський драмтеатр, Держпром, будівлю ОДА й пам'ятник закоханим у Харкові. Виставу показали у Львові, Києві, Черкасах і навіть самому Харкові. Планують регулярні покази на сцені Молодого театру в Києві. У виставі немає слів, лише мова тіней [15].

«Я, війна і пластикова граната» вистава про новий етап російсько-української війни, який почався 24 лютого. П'єса української драматургині, фіналістки міжнародного драматургічного конкурсу «Аврора» (м. Бидгощ, Польща) Ніни Захоженко складається із семи камерних історій із харківського метро, блокпостів спальних районів, бомбосховищ багатоповерхівок і квартир, що здригаються від вибухів. У червні 2022 року Театр на Печерську влаштував читку цієї п'єси, а потім взявся за постановку. «Я, війна та пластикова граната» – це вистава-антологія. Герої – наші співвітчизники, які

¹⁴ Климковецький М. «Обличчя кольору війни»: актори з Маріуполя, яким вдалося вибратися з окупації, дали спектакль у Києві// Громадське. 29 липня 2022 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/oblichchya-koloru-vijni-aktori-z-mariupolya-yakim-vdalosya-vibratisya-z-okupaciyi-dali-spektakl-u-kiyevi-foto>

¹⁵ Реконструкція//Арт-сквот «Тіньова». URL: <https://tinyova.com/shows/reconstruction/>

по-своєму намагаються адаптуватися до нової, воєнної реальності. Окремі новели цієї п'єси були поставлені в Харкові та Амстердамі [16].

«Цап-ка-цап» - казка для дітей з алюзіями на сучасні події. Музична вистава для дітей за мотивами української народної казки «Коза-Дереза», але з новою назвою. До речі, через назву допис про виставу в Instagram двічі видаляли за «мову ворожнечі». У Молодому театрі кажуть, що дорослі зчитують у виставі алюзії на сучасні події, а діти побачать казку, яка вчить «обороняти рідний дім і не вірити ворожим пройдисвітам». Проект відбувається в рамках реалізації #ZMINA_2_0 фонду ІЗОЛЯЦІЯ за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Головною прем'єрою 2022-го року у Львівському академічному драматичному театрі імені Лесі Українки стала «IMPERIUM DELENDUM EST» - театралізована постановка, яка містить елементи концерту, перформансу, гепенінгу, імерсивності, сторітелінгу, медіа-арту та інші. Творці вистави зізнаються, що, передусім, відчували особистісну потребу у її створенні, адже початок повномасштабної війни гостро поставив питання про те, чи потрібним театр є загалом і, яку «роль» виконувати театральним діячам у воєнний час. Вистава постає рефлексією щодо війни вголос, наживо перед глядачами. Кожна із актрис ділиться своєю особистою історією та емоціями, які спровокувала війна. Це дійство перетворюється у своєрідний діалог із глядачем, адже, хоча буквально говорять лише актори, - спільними є переживання, досвід та думки щодо війни. Вистава була продемонстрованою не лише в Україні, але й на театральних фестивалях закордоном: Avignon Off-festival (Франція), URBANG! Festival 2022 (Німеччина), Festival Contre-Sens (турне Францією), International Theatre Festival Retroperspektywy 2022: THE BEGINNING OF A NEW WORLD (Польща).

В умовах повномасштабної війни відбувається не лише відродження українського актуального театального мистецтва, але й народження нових

¹⁶ Урсуляк К. У театрі на Печерську поставлять виставу «Я, війна і пластикова граната» // Укрінформ. 14 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3593398-u-teatri-na-pecersku-postavlat-vistavu-a-vijna-i-plastikova-granata.html>

театрів і проєктів. Одним із таких проєктів є театр «Варта», який народився 24 березня 2022 року за місяць після повномасштабного вторгнення в Україну. Його основою стало 16 акторів з усієї України і разом цей симбіоз показав прем'єру вистави «Перший день війни». Ця вистава сформувала театр та дала гасло «На сторожі культури». Спершу театр творив у маленькій кімнаті у Львівському арт-просторі «Дикий дім», що знаходиться на вулиці Староєврейській. Згодом команді вдалося отримати більше приміщення, що є частиною Львівського академічного драматичного театру імені Лесі Українки – Галерею сценографії. Театр «Варта» можна вважати окремим та надзвичайно важливим феноменом в історії українського театрального мистецтва, адже цей театр зумовлений війною і про війну. Війна є ключовою темою вистав у театрі, усі художні рефлексії відбуваються навколо неї. Зі слів режисера незалежних харківських театрів та засновника театру «Варта» Артема Вусика, театр «Варта» часто називають «реактивним театром», адже він неймовірно швидко реагує на воєнні, політичні та соціокультурні зміни і створює свої театральні продукти відповідно до них.

До репертуару театру станом на листопад 2023 року входять вистави «Перший день війни», «Херсон незламний», «Леся і Андрій зустрічаються у Львові», «Лютий» (режисерка Ніна Хижна), «Вона Війна» (у співпраці із харківським театром «Публіцист»), аудіально-перформативний концерт «Як я познайомився з війною і майже вбив путіна», перформативно-містична вистава «Всередині моєї кімнати». Кожна із постановок розкриває окремий аспект війни, вступаючи у діалог із глядачем, створюючи можливість бути почутим та налагоджуючи взаєморозуміння.

Одним із яскравих проєктів театру є створена 28 жовтня 2022 року вистава «Лютий» – «про місяць, що завжди з нами». Творці проєкту проводили інтерв'ю з військовими, волонтерами, психологами, політологами, культурними діячами, аби створити своєрідну мапу того, що відчують люди з різних куточків України, представники різних професій. За словами організаторів, актори та акторки спробували віднайти ті спільні цінності та

здорове відчуття спільної ідентичності, що складаються з історій, які ми пам'ятаємо про себе.

Отже, вплив повномасштабної війни на сучасне українське театральне мистецтво є не менш масштабним, ніж вплив сучасного українського театального мистецтва на воєнні події опісля 24 лютого 2022 року. Росії внаслідок бомбардувань та окупації українських територій, нажаль вдалося припинити традиційну роботу українських театрів на деякий час, однак, не припинити їхню роботу назавжди і не знищити українське театральне мистецтво як таке. Навпаки, багато митців та театральних установ зайняли однозначну, активну громадянську, національну, соціальну і мистецьку позицію. Театри перетворились на волонтерські осередки і бомбосховища, а члени колективу стали учасниками ЗСУ та ТрО. Різко відбулась дерусифікація, яка вплинула на власні назви театрів, мову виконання і сенсові наповнення вистав. Потужного розвитку набувають сучасна українська драматургія і експериментальні постановки, що акцентують теми війни та національної ідентичності.

Тенденції репертуару театрів в Україні сезону 2023-24 рр.

Якщо проаналізувати роботу театрів театальному сезони 2023-24 рр., то можна зробити висновок, що театри активно продовжують свою діяльність. Хоча театральне керівництво стикнулось з проблемою планування роботи в цілому, та складання театральних афіш зокрема. Адміністрація театрів має оперативно реагувати на вимушені переноси вистав, пов'язані з повітряними тривогами. У прифронтових регіонах вистави, прем'єри та навіть фестивалі можуть відбуватися без рекламування, а матеріали про них у ЗМІ з'являтися вже постфактум у цілях безпеки.

Яскравою подією театального сезону 2023-24 року стала прем'єра «Конотопської відьми» режисера Івана Уривського Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, яка відбулась навесні 2023 року. Пік її популярності настав восени 2023 року. У вересні та жовтні повний зал скуповували за 30 хвилин. Популярний проєкт і онлайн: відео з

хештегом «конотопська відьма» на грудень 2023 року зібрали 32,1 млн переглядів у TikTok, а в Instagram з цим хештегом опубліковано понад 1000 дописів. 11 грудня на благодійному показі вистави «Конотопська відьма» режисера Івана Уривського франківці зібрали 1 мільйон 770 тисяч гривень для ЗСУ¹⁷. Отже, можна зробити висновок, що сьогодні відбувається пробудження хвилі інтересу до українського театру, а до глядацьких зал прийшов ще й зовсім новий глядач – молодий, просунутий, медійно інтегрований.

За жовтень 2023 року українські театри випустили шістнадцять прем'єрних назв. Майже половина з них – в столиці (7 з 16). Також першопокази відбулись в театрах Львова, Миколаєва, Одеси, Чернівців, Івано-Франківська та Чернігова. Авторство обраної до постановки літературної основи переважно українського походження (10 з 16) – від класичних українських драматургів І.Карпенка-Карого із Іваном Франком до сучасниць – Тамари Горіха Зерня, Ірен Роздобудько, Людмили Тимошенко. Також представлені автори Франції, Британії, Чехії, Болгарії та Сполучених штатів Америки.

Цікавим продуктом вже на рівні назви виділяється нова робота Київського академічного театру «Київ Модерн-балет». На музику Георга Генделя та Валентина Сильвестрова випустили балет на одну дію «ДискриміНАЦІЯ» – лібрето, хореографія та постановка Радуги Поклітару.

Київський національний академічний театр драми ім. Лесі Українки 2 жовтня 2023 року випустив прем'єру вистави «Полковник і птахи» за текстом болгарського драматурга Христо Бойчева. Виставу в жанрі театру абсурду на українській сцені поставив литовський режисер Андріюс Дарел.

На середину серпня 2023-го року прийшлася жахлива трагедія із потраплянням ракети в будівлю Чернігівського академічного українського музично-драматичного театру ім. Тараса Шевченка (інформація висвітлена в

¹⁷ Театр імені Івана Франка зібрав майже 1 770 000 грн на дрони для ЗСУ//Міністерство культури та інформаційної політики України. 12 грудня 2023 р. URL: <https://mcip.gov.ua/news/teatr-imeni-ivana-franka-zibrav-majzhe-1-770-000-grn-na-drony-dlya-zsu/>

1 Розділі диплому). Проте відкриття 98-го театрального сезону шевченківцями все ж таки відбулося 6 жовтня 2023 року. До відкриття 98-го театрального сезону театр підготував прем'єрну виставу «Гріх» за однойменною п'єсою Володимира Винниченка у постановці заслуженого артиста України Андрія Бакірова, показ якої відбувся на сценічному майданчику на великій сцені театру¹⁸.

У Миколаївському академічному художньому драматичному театрі в жовтні відбулись прем'єри за Мольєром (режисер Павло Гатилов) та Іваном Франком (режисерка Катерина Богданова). Ці вистави чекали свого часу достатньо довго і входять до каталогу прем'єр, яким завадило повномасштабне вторгнення. Нарешті, 13 жовтня побачив комедію «Удаваний хворий», а вже 27-го – музичну казку «Фарбований лис».

4-5 жовтня на сцені Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі Дніпра в рамках фестивалю «Митниця. Нова режисура» режисери-початківці (необов'язково з профільною освітою) показали свої нариси у розрахунку на перемогу та повноцінну постановку.

З 1 по 8 жовтня у Миколаєві пройшов фестиваль «Номо Ludens». У фестивалі взяли участь колективи з Києва, Одеси, Ужгорода, Житомира, Херсона, Кривого Рога, Кропивницького, Хмельницького, Рівного, Мукачева. Також долучилися дистанційно іноземні колективи з Болгарії, Грузії, Литви та Польщі. Крім вистав, у 2023 році "Номо Ludens" відзначився літературною сценою Центральної міської бібліотеки імені Марка Кропивницького, науково-практичною конференцією, присвяченій театральній педагогіці. Протягом восьми днів фестивалю 11 вистав представили на миколаївських сценах, 14 колективів взяли участь у фестивалі дистанційно, зігравши на власних сценах – їх оцінювали за записами. Закривала фестиваль моновистава «Проста українська скіфська баба», яку зіграла Марина Васильєва на сцені в укритті.

¹⁸ У чернігівському драмтеатрі стартує новий театральний сезон// Високий вал. 6 жовтня 2023 р. URL: <https://val.ua/site/132985>

З 5 по 10 жовтня у Львові пройшов міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев-2023». Цього року фестиваль, якому виповнюється 34 роки, був спрямований на меморіалізацію боротьби українців. Фестиваль «Золотий лев» став майданчиком для показу вистав українських театрів, прем'єри яких відбулись після 24 лютого 2022 року.

На фестивалі можна було побачити вистави театрів зі Львова, Києва, Вінниці, Луганську, Сум, Кропивницького, Чернігова, Херсону, також будуть театри з Чехії, Франції та Данії. Покази відбувалися у театрах «Воскресіння», імені Леся Курбаса, Першому театрі, театрі імені Марії Заньковецької, будинку офіцерів.

В театрі імені Марії Заньковецької можна було побачити драматичний театр імені Лесі Українки (м.Київ) з виставою «Переклади» за п'єсою відомого ірландського драматурга Браяна Фріла. Події відбуваються у селі, куди приїжджають колоністи, аби оновити карти та перейменувати назви з ірландської мови на англійську.

Київський театр на Подолі показав виставу «Зелені коридори» Наталки Ворожбит. Через «зелений коридор» на кордоні мають пройти 4 героїні вистави: літня мешканка Київщині, що потайки вивозить своїх котів, матір 3 дітей з Харкова, чоловік якої пішов на фронт, дівчина з Бучі та зірка кіно й серіалів. Постановником вистави є виконувач обов'язків художнього керівника театру Заньковецької Максим Голенко.

В театрі «Воскресіння» показали свою нову виставу Луганський музично-драматичний театр з виставою «Їх там нет» за мотивами п'єси «Четверта стіна» Алекс Вуд. Молодий актор Жан приходить на кастинг. Раптом він починає бачити глядачів там, де їх не повинно бути. Глядачі у залі. Глядачі на подвір'ї. Глядачі у квартирі. Вони скрізь, йдеться в описі вистави.

Виступив Сумський театр драми та музичної комедії з виставою «Хлібне перемир'я» Сергія Жадана. Вистава «Хлібне перемир'я» проходить у форматі «сцена на сцені», що забезпечує ефект присутності й дає можливість глибше розібратись у психологічних особливостях персонажів, у їх намаганні

зрозуміти, в якому вимірі вони знаходяться. Режисер-постановник Дмитро Некрасов робить спробу максимально відійти від побутового прочитання тексту п'єси і ставить акцент на розкритті символічних ліній, якими рясніє цей драматургічний твір.

Також у «Воскресінні» Херсонський театр імені Миколи Куліша та Project Art Theater показав виставу «Джива» у постановці Надії Агеєвої-Швед. «Джива» – нова робота Анатолія Матвійчука, яку сам він назвав трансцедентальною п'єсою. Це, як зазначає драматург, спроба дати відповідь на складні питання буття, які не дають спокою багатьом. У виставі задіяні документальні розповіді херсонських поетів з книги «Херсонщина. Арт-спротив», які звучать автентичними голосами самих поетів, котрі пережили окупацію міста. Театр Сатири (м.Кропивницький) з виставою «Королева краси» Мартіна МакДонаха та інші.

У Першому театрі можна було побачити Чернігівський молодіжний театр з виставою «Goodbyemylove, або, дівчата Вам сюди» Лори Каннінгем (компанія жінок, вирвавшись кожна з власного життя, збираються разом з нагоди вагітності однієї з героїнь) та Вінницький музично-драматичний театр імені Садовського з виставою «Ніч вовків» Олександри Вітер (події драми розгортаються між зграєю вовків, які тікаючи від мисливців, опинилися на вершині гори).

У театрі імені Леся Курбаса виступали Платформа сучасного танцю з виставами «Dance Macabre. Безсмертний танок» та «Сліди». Ця постановка народжена на перетині танцю, фізичного театру й музики. Режисер та художник – Богдан Поліщук.

У приміщенні будинку офіцерів відбулась вистава «Мовою троянд» від київського театру «Сузір'я». У виставі «Мовою троянд» за сценарієм Наталії Колесніченко-Братунь в образі поетки й журналістки Ольги – Ганна Михайличенко, представниця Майстерні Миколи Рушковського.

Також на фестивалі були представлені вистави львівських театрів: театр «Воскресіння» з виставою «Будинок без номера» Ярослава Федоришин, театр

імені Леся Курбаса з виставою «Захар Беркут» за повістю Івана Франка, театр імені Марії Заньковецької з виставою «Земля» Ольги Кобилянська, театр «Око» з виставою «Різанина» Ясмін Реза, обласний театр ляльок з виставою «Засвітне танго».

Цікавинкою фестивалю були вуличні дійства, які чекали на глядачів, родзинкою яких був гість з Франції Pat Belland. Він впродовж чотирьох годин ходив вулицями Львова, щоб принести трішки позитивних емоцій львів'янам. Також серед іноземних учасників буде театр Vosa з Чехії з виставою «Перший крок». Вистава буде представлена у вечірньому і в денному форматі на локації FESTrepublic.

Традиційної карнавальної ходи в 2023 року не було, проте було театралізоване відкриття фестивалю, яке відбуватиметься в театрі «Воскресіння». Серед додаткових заходів в рамках фестивалю було проведено дискусію «Війна і театр: реалії й можливості» за участі представників театральної спільноти з різних міст України. Також впродовж всього фестивалю діяв український павільйон Паризького квадрієнале сценографії 2023 «Сад живих речей»¹⁹.

В жовтні 2023 року у театрів відбулися гастрольні тури Україною: Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр свою версію п'єси «Каліка з острова Інішмаан» сучасного ірландського драматурга Мартіна Мак-Дони показав 8 жовтня в Києві. Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра презентував виставу «Корсиканка» у Полтаві (17.10), Кривому Розі (18.10), Дніпрі (19.10) та Кропивницькому (20.10)²⁰.

Режисер Іван Данілін в Чернівецькому театрі ляльок поставив «Пригоди бравого вояка Швейка, або Про маленьку людину під час великих потрясінь».

¹⁹ Сліпченко К. У Львові стартує міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев-2023» //zaxid.net. 4 жовтня 2023 р. URL:

https://zaxid.net/u_lvovi_startuye_mizhnarodniy_teatralniy_festival_zolotiy_lev_2023_n1571990

²⁰ Базів Л. Театральні прем'єри жовтня – 2023: «ДискриміНація», «Гріх» та «Швейк» //Укрінформ. 2 жовтня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3768964-teatralni-premeri-zovtna2023-diskriminacia-grih-ta-svejk.html>

Версію роману Ярослава Гашека із перегукуваннями між Першою світовою та російсько-українською війнами для театральної постановки створила Світлана Новицька.

Театральні майданчики країни на листопаді 2023 року заявили щонайменше про 15 прем'єр. Серед них:

- «Мандрагора» за Нікколо Макіавеллі, над якою працював Іван Данілін у Київському академічному театрі «Актор».

- «Хазяїн» Івана Карпенка-Карого у постановці Івана Уривського на сцені Київського театру на Подолі.

- «Клуб «Зневіра» за мотивами «Intermezzo» Михайла Коцюбинського від постановника Владислава Білоненка на малій сцені Львівського театру ім. Лесі Українки.

- Вистава за текстом Еріка-Емманюеля Шмітта «AGNORIS» підготована Олексієм Лісовцем у Київському театрі ім. Лесі Українки.

Цікавою подією листопада стала київська прем'єра вистави «З цією виставою щось не так» – спільного проєкту Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі Дніпра (Україна), Ризького театру Дайлес (Латвія) та Лондонського Вест-Ендського Mischief Theatre (Велика Британія). Режисерка Емі Мілбурн відтворила версію популярної лондонської комедії-франшизи «The Play That Goes Wrong» для українських акторів, які у липні 2022 року зіграли в Ризі. З 25 листопада 2023-го року вистава йде в Київському академічному театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра .

Театр давно вийшов за межі глядацької зали зі зручними кріслами, рампою та кулісами. Проте після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну стали неймовірно затребуваними камерні простори, альтернативні приміщення. Так, Театр «Б І Т» започатковано у Миколаєві на базі Центральної міської бібліотеки ім. Марка Кропивницького. Основний фокус у формуванні репертуару – автори, імена яких безпосередньо пов'язані з Миколаївщиною. Якщо в травні випустили перформанс за творчістю Дмитра Кремнія (в рамках року Дмитра Дмитровича), то вже з жовтня до репертуару

увійшов перформанс «Тепла лампова хунта» за творчістю Гліба Бабіча, життя якого 28 липня 2022 року на Харківщині обірвала російська навала. Київський приватний театр ляльок «Равлик» в листопаді до перегляду своєї нової роботи «Гарбузик», яка вибудована на надзвичайно щемливому автобіографічному матеріалі – «Зачарованій Десні» Олександра Довженка. Звісно, всі «текстові» глибини повісті лишаються в книжці – інструментами театру ляльок відтворюються лише декілька ліній сюжету. Мандрівний формат театру – сцена на коліщатах – може перетворитися на зустріч з театром майже у будь-якій точці міста і не тільки.

В листопаді 2023 році відмітилась тенденція активізації гастрольного руху театрів України. Так, Рівненський музично-драматичний театр показав свої вистави у Миколаєві, Києві та Луцьку. «За двома зайцями» Одеського театру ім. Михайла Водяного побачили на сцені Київського театру ім. Лесі Українки; з великими спільними гастрольми Київ відвідали Сумський національний та Луганський український театр – три вистави на сценах Київського театру ім. Івана Франка та одна – в Національній філармонії України; «Корсиканку» Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра побачили у Полтаві, Кривому Розі, Дніпрі та Кропивницькому. Умови в Миколаєві стали на заваді відкриттю 53-го сезону Миколаївського театру ляльок, тож лялькарі вдалися до насиченого гастрольного туру містами України, в жовтні число вистав на виїзді перевалило за 50. Крім того, вистави проєкту «Говори тілом» (Let the body speak), реалізовані Платформою сучасного танцю привозили в Одесу, Рівне, Львів, Київ, Запоріжжя. 31 жовтня – покази у Вільнюсі (Литва). Одна з цілей туру – збір коштів на тепловізори для ЗСУ ²¹

В театральному сезоні 2023-24 р. відбулись театральні гастролі українських театрів за кордоном:

²¹ Базів Л. Театральні прем'єри листопада-2023: «Мадрагора», «Хазяїн» та «З цієї виставою щось не так»//Укрінформ. 5 листопада 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3782833-teatralni-premeri-listopada2023-madragora-hazain-ta-z-cieiu-vistavou-sos-ne-tak.html>

- участь вистави «НА*L*T» Тамари Трунової у Білостоку на фестивалі «Kierunek Wschód VII»;
- акторський курс Богдана Струтинського («УкрДрамКом» за п'єсами Куліша та Корнійчука) повернувся з перемогою у номінації «Найкраща вистава» з V Міжнародного театрального фестивалю у місті Малтепе (Туреччина);
- моновистава Ірини Волицької «Стара пані висиджує» у виконанні Лідії Данильчук відкрили поважний XVIII фестиваль в місті Висагінас (Литва);
- «Солом'яним бичком» Хмельницького театру ляльок закривали міжнародний театральный фестиваль «Театральний кластер» у литовському місті Пасваліс.

В грудні театри мають тенденцію до дитячо-сімейного різдвяного репертуару. Так, українських глядачів чекають цікаві сценічні антології - серія з трьох прем'єр про самотнього жадюгу Скруджа за «**Різдвяною піснею**» Чарльза Діккенса, яка протягом грудня відбудеться на сценах трьох театрів, трьох різних міст: Рівного, Дніпра та Калуша. У Рівненському обласному музично-драматичному театрі над дивами та духами Різдва працюють Володимир Петрів (Україна) із Генріком Адамиком (Польща). У Дніпровському академічному театрі драми і комедії - Сергій Мазаний. У Молодіжному театрі «Silentium» (Калуш) - Дмитро Карачун. Театр «Київ модерн-балет» з 21 грудня представив в Києві виставу «За хвилину до Різдва». Це святковий балет-подорож на музику Сен-Санса та найпопулярнішу різдвяну мелодію усіх часів - Carol of the Bells або "Щедрик". Казкову тему продовжив Хмельницький обласний академічний музично-драматичний театр ім. Михайла Старицького, який входить у свята прем'єрою казки «Попелюшка. Magical love story». Дія відбувається в Лондоні, короля немає взагалі, натомість є Королева. У столичному Театрі юного глядача стартувала вистава «Тореадори з Васюківки» за однойменним романом Всеволода Нестайка. Це перша інсценізація українського бестселера. Постановку

описують як пригодницьку комедію з елементами трилера. Режисерка та авторка інсценізації - Крістіна Авакян. А **Київський академічний театр ляльок** представив прем'єру постановки «Новорічна сторі: блогери в театрі» в режисурі народного артиста України Бориса Чуприни.

Грудневою прем'єрою в Національній опері України стала «Мадам Боварі» про життєву драму Емми Боварі, героїні відомого роману Гюстава Флобера. Хореограф та режисер Віктор Іщук поставив балет за мотивами роману Флобера, послуговуючись музикою Малера, Гайдна, Генделя, а також Шопена та Равеля. Партію Емми Боварі в перші прем'єрні покази виконують зірки театру — прими-балерини Анастасія Шевченко та Наталія Мацак. В Національній опереті підготували спільний проєкт «Сарсуела. На хвилях іспанської пристрасності». Це - популяризація іспанської культури через жанр сарсуели (він вперше буде масштабно представлений в Україні).

У «Молодому театрі» в грудні стартував мюзикл «Кабаре», добре знайомий глядачам Парижа, Лондона та Нью-Йорка, в режисерському баченні Олени Коляденко (режисерка театрального бестселера "Шафа") [22].

Ще однією подією, яка відбулась 9 грудня 2023 року стала Церемонія нагородження 5-го Фестивалю-Премії GRA. Так, лауреатами в загальних номінаціях цьогорічної Премії стали:

- «За найкращу драматичну виставу»: «Зерносковище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);
- «За найкращу камерну виставу»: «Білка, яка прожила 100 років» (Київський академічний театр «Золоті ворота»);
- «За найкращу виставу на перетині театральних жанрів, мистецького синтезу і перформативних форм»: «146 зірок, видимих неозброєним оком» (Львівський академічний драматичний театр імені Лесі Українки);

²² Базів Л. Театральні прем'єри грудня-2023: бум дитячо-сімейного репертуару, а ще Сковорода і Кобилянська/Українформ. 11 грудня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3798502-teatralni-premeri-grudna2023-bum-ditacosimejnogo-repertuaru-a-se-skovoroda-i-kobilanska.html>

– «За найкращу виставу-рефлексію на події російсько-української війни»: «Нехай щастить» (Харківський державний академічний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка).

В індивідуальних номінаціях нагороди отримали:

– «За найкращу жіночу роль» Віталіна Біблів за роль Фрекен Бок у виставі «Білка, яка прожила 100 років» (Київський академічний театр «Золоті ворота»);

– «За найкращу чоловічу роль» Марк Дробот за роль Книжника Мортка у виставі «Зерносховище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);

– «За найкращу режисерську роботу» Максим Голенко за виставу «Зерносховище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);

– «За найкращу сценографію» Юлія Заулична за сценографію до вистави «Лісова пісня на полі крові» (Івано-Франківський національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка);

– «За найкраще музичне рішення вистави» Станіслав Лозовський та тріо «Веремія» за музичне і звукове оформлення до вистави «Зерносховище» (Рівненський обласний академічний музично-драматичний театр);

– Спеціальний приз журі: Олег Михайлов за п'єсу «Справжня історія Фрекен Гільдур Бок, однолітки сторіччя».

Отже попри повномасштабну війну театр продовжує свій розвиток: випускає гучні прем'єри, гастролює в Україні та за кордоном, бо мистецтво є потужною зброєю у боротьбі з ворогом. Культурний ландшафт змінився під впливом повномасштабної війни, яку розпочала росія. Чимало представників культурних індустрій стали до лав ЗСУ, волонтерять, але не покидають творчість, що допомагає осмислити і прожити нову реальність. Мистецтво лишається способом говорити правду, розділяючи особистий і колективний досвід.

РОЗДІЛ 5. РЕПЕРТУАРНА ПОЛІТИКА ТА ГЛЯДАЧ НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року о 4 ранку вся Україна прокинулася в іншому вимірі.

Розпочалося широкомасштабне вторгнення рашистів в Україну. Війну, що тривала 8 років на Сході України, перед цим – анексія Криму, частина суспільства сприймала опосередковано. 24 лютого, коли ворог намагався оточити Київ, Захід і Центр України, всі зрозуміли серйозність намірів загарбника. І це породило неймовірну згуртованість і мотивацію.

Дослухаючись до вибухів і дивного гулу, першою реакцією було – цього не може бути. Це продовження якогось жахливого сновидіння. Адже ж ще вчора ми всі бачились у театрі, домовилися зустрітися сьогодні. Розуміла: зарано, аби комусь передзвонити чи написати. З надією дивилася на телефон. Нарешті блимнув Вайбер. Режуправління питалося – де ви? Потім з'ясувала, що того ранку, згідно з розпорядженням Михайла Васильовича, обдзвонювали всіх, аби з'ясувати, хто, де і чи потрібна допомога? По-дурному спитала: – Нас збирають? Треба їхати в театр?

Шлях до театру був закритий.

З 24 лютого по 25 березня в Україні оголошено військовий стан. Цілодобово по всіх каналах «Єдині новини», звернення Президента. Світ, який колись у 1986 році навчився вимовляти слово «Чорнобиль», сьогодні вивчав слова: «Ірпінь», «Буча», «Бородянка», «Гостомель»... Перші три місяці, до кінця травня, не працював жоден театр.

12 березня вперше зібралися, аби хоча б побачити один одного наживо.

Франківці, як завжди, відрізнялися єдністю і національною гідністю. Ділом доводили, що ніхто і ні за яких обставин не зламає їхньої віри у силу і незламність нашого народу, який прагне Незалежності, Єдності і Соборності нашої Держави. Керівництво театру на чолі з Михайлом Васильовичем

розробило чітку стратегію діяльності, яка полягала в активній моральній і матеріальній підтримці ЗСУ.

Тоді ж, на перших зборах, одногolosно було прийняте рішення про перерахування коштів для наших захисників. Чимало з колег зайнялися волонтерською діяльністю. Більшість хлопців пішли в територіальну оборону. І найголовніше – ми дізналися, що наші колеги поповнили ряди славних воїнів ЗСУ. Це вселяло гордість і світлу віру у Перемогу над рашистською нечесною.

З 26 березня по 25 квітня воєнний стан подовжено.

5 квітня оголошено збори, на яких Михайло Васильович запропонував наступне: якщо нам буде надано відповідний дозвіл та об'єктивні обставини сприятимуть нашим намірам, наприкінці квітня зіграти декілька вистав в Оперній студії НМАУ. А поки що, як за часів локдаунів, франківці продовжуватимуть працювати через соцмережі, на власному ютуб-каналі тощо.

На цих двох перших зборах під час воєнного стану Михайло Васильович стояв посеред глядного залу, спокійний, виважений, зібраний, як ніколи. Він бачив і відчував, як сотні очей вдивляються в нього. Із надією, сподіванням. Чекають на підтримку і рішення, які б допомогли опанувати цей щем і біль за втрати, за понівечені міста, села, за наруги над цивільними мешканцями, за невинно вбитих і замордованих дітей. Кожен з нас відчував це на фізичному рівні. З'явилася жага помсти, концентрація якої накопичувалася з кожним днем.

Михайло Васильович, ніби зчитуючи наші думки, розвернув їх на 180 градусів. Нагадавши, що лише роботою, своєю діяльністю, просякнутою моральністю і людяністю, ми зможемо відстояти Світло добра і гуманізму. Поки ми не бачилися, він спромігся переконати відповідні інстанції, що і культурний фронт сьогодні здатен сприяти боротьбі. За допомогою мистецтва, негативні думки і панічні атаки ми в силі перетворити на позитив і віру. Тим більше, досвід є ще з 2014 року: коли розпочалися військові дії на Сході нашої держави, франківці постійно активно, морально та економічно підтримували

збройні сили України. Сьогодні ми повинні не лише продовжити, а й ще більш розвинути свою діяльність в цьому напрямку.

В середині квітня відбулась відеоімпреза «Поезія Незламних» у проекті, що виник з ініціативи художнього керівництва театру, провідні митці представили твори сучасних українських поетів – вірші, народжені під час російсько-української війни. Серед авторів: Сергій Жадан, Олександр Ірванець, Ігор Астапенко, Юрій Іздрик, Катерина Калитко, Юрій Рибчинський та інші. Режисер і модератор – Іван Уривський.

Пізніше започаткували другу частину проекту – музичну – «Пісні Незламних», в межах якого актори театру Катерина Артеменко, Валерій Величко, Михайло Кукуюк, Михайло Матюхін презентували свої авторські пісні, написані під час війни. Звучали композиції, що їх підготувала хормейстер Сусанна Карпенко, серед яких були пісні, що дійшли до нас з часів українського визвольного руху, стрілецькі твори.

До прем'єри на сцені театру концерт «Пісні Незламних» або «Музи не мовчать» зіграли понад 70 разів у військових частинах та шпиталях.

Анатолій Гнатюк, Олексій Паламаренко та актор з позивним «Франко», з першого ж тижня, виїжджали у найгарячіші місця, підтримуючи моральний дух наших захисників.

Практично не було жодного байдужого – від знаних зірок нашої сцени до тих, хто не так давно прийшов до колективу.

27 та 28 квітня 2022 року в Оперній студії НМАУ відбулися покази вистави «Лимерівна» за твором П. Мирного.

29 та 30 квітня – «Шельменко денщик» Г. Квітки-Основ'яненка.

За ініціативи Михайла Васильовича, свої перші покази після паузи через активні військові дії, колектив вирішив зробити благодійними, а також запросити на перегляд вистав військовослужбовців ЗСУ та бійців ТРО, завдяки мужності яких вдалося зупинити рашистів, не дати захопити столицю та звільнити Київську область від загарбників.

Зважаючи на розташування нашої будівлі і відсутність в ній бомбосховища, аби не наражати глядачів на небезпеку через обстріли, які щоденно продовжувалися, подальші покази вистав театру відбувалися на сцені Київського Національного академічного театру імені Лесі Українки, на Основній та Новій.

Ми були вражені, що наші прихильники, не зважаючи на повітряні тривоги, складний час, заповнювали глядні зали театру імені Лесі Українки. Не всі спектаклі, в силу технічних причин, ми могли представити на цій сцені, але – найголовніше: ми ПРАЦЮВАЛИ! Відчували дихання глядної зали.

Грали не кожного дня, адже ж колегам теж потрібно було продовжувати творчу діяльність. Знов Михайло Васильович провів відповідні перемовини, і нам було надано дозвіл на проведення репетицій та іншої необхідної роботи в нашому рідному Домі. Як дивно в той час виглядали вулиці. Завжди вщерть заповнені екскурсантами, молоддю... Спекотного літа 2022 вражали своєю неприродною чистотою і тишею... У нашому франківському сквері теж не лунали крики малечі, навіть не бачили вічних голубів, що повсякчас юрбилися навколо фонтану. Інший вимір: лише ми і Театр. Але це не завадило, а навпаки, спонукало на творчість. Готувалися прем'єри: «Калігула», «Авантюра Никодима Дизми». Д. Богомазов розпочав роботу над «Кар'єрою Артуро Уї» Б. Брехта.

Здачі прем'єр «Калігула» А. Камю та «Авантюра Никодима Дизми» Т. Доленги- Мостовича зробили в рідному театрі.

5 липня на Новій сцені театру імені Лесі Українки відбулась прем'єра п'єси «Калігула», а 15 липня на Основній сцені – закриття 102 театрального сезону прем'єрною виставою «Авантюра Никодима Дизми».

З 19 липня по 12 серпня франківці пішли у відпустку з надією, що наступний 103 сезон розпочнемо на своїй сцені.

Важко навіть уявити, яких зусиль потрібно було докласти Михайлу Васильовичу, аби ми отримали дозвіл працювати на Камерній сцені імені С. Данченка.

Ця звістка стала неймовірним подарунком до відкриття сезону. Окрім цього, було домовлено із банком «Аркада», який розташований поруч з театром, про перебування глядачів у бомбосховищі під час повітряної тривоги. На жаль, вона лунала все частіше. Ще за часів нашої роботи на сценах театру Лесі Українки, згідно регламенту воєнного стану, вистави починалися о 17 годині, а по суботах та неділях – о 15. А також доводилося зупиняти виставу під час тривоги, і, по можливості, продовжувати її.

Але були випадки, що доводилося відмінити й переносити спектаклі на вихідні дні. Ми не могли і не бажали підводити свого глядача, який чекав на нас.

14 серпня 2022 року відкрили 103-й театральний сезон на Камерній сцені імені Сергія Данченка вже легендарною постановкою Д. Богомазова, «Morituri te salutant» за новелами В. Стефаніка. На жаль, Основна сцена продовжувала чекати на нас...

23 серпня наше «Украдене щастя» І. Франка, в межах відкриття 103-го сезону, відбулось на сцені театру імені Лесі Українки.

Врешті отримали дозвіл відновити показ вистав на Основній сцені театру. Ясна річ, згідно відповідних воєнного стану правил. 15 жовтня – перша вистава «Співай, Лоло, співай!» О. Чепалова у постановці Д. Богомазова. В неділю, 16 жовтня, «Весілля Фігаро» Бомарше. Франківці, ніби всупереч російській сволоті, яка будь-що прагнула оволодіти нашою країною, понівечити все, що створювалося століттями славними предками, дарували глядачам віру у невмирущість і вічність української нації.

25 жовтня 2022 року, під час загальних зборів колективу, Голова профспілки працівників культури України Л. Ф. Перелигіна вручила подяку колективу Національного театру імені І. Франка за самовіддану працю в ім'я територіальної цілісності і Незалежності України під час воєнного стану.

За особистий внесок були відзначені наші колеги: Є. Нищук, О. Печериця, А. Романій, Ю. Крипкий, З. Нечипор, Я. Антоненко. Хлопці одноставно вирішили, що премії, якими вони були відзначені, будуть передані

на потреби ЗСУ. Михайло Васильович також від імені колективу театру зробив чергову заяву про перерахування певної суми у фонд наших захисників.

31 жовтня, у понеділок – свій вихідний день, театр вкотре полонив глядачів «Кайдашевою сім'єю» І. Нечуй-Левицького на чолі із Н. Сумською. Грали за 26 жовтня – в той день виставу було призупинено через довготривалу повітряну тривогу. Квитки, як водиться, були дійсні. Театр жив, творив. Потроху призвичаювався до нових реалій. А з ним і його керманіч – Михайло Васильович, який мабуть більше за всіх тішився з повернення колективу до Дому. Саме заради цього він не один день клопотався, намагаючись вдихнути запах Творчості і Радості, в його на 9 місяців осиротілі стіни.

24 листопада на Камерній сцені імені С. Данченка з успіхом пройшла прем'єра музичного екшна «Файний Франко Ф'южн». За задумом її авторів, режисера Д. Петросяна, хормейстера С. Карпенко та зав. музичною частиною О. Кохановського, у цій своєрідній музичній виставі об'єдналися дві культури: українська та кримськотатарська. Франківці вкотре через своє мистецтво стверджували один з головних меседжів – Крим був і є частиною України. В цьому концерті, поряд з українськими народними піснями, звучать старовинні кримськотатарські наспіви у виконанні акторів театру. Робота була створена у співпраці із Громадською організацією «Алем», яка надала відеоарт, що був створений на основі кримськотатарського орнаменту «Орьнек» у рамках аудіовізуального проекту «Емель» та підтримки Українського культурного фонду.

21 грудня 2022 року на Основній сцені театру відбулася прем'єра п'єси Б. Брехта «Кар'єра Артуро Уї» у постановці головного режисера театру Д. Богомазова.

В момент, коли розпочалося повномасштабне вторгнення, в театрі було заплановано чимало нових постановок. Тому перші прем'єри, які вийшли після 24 лютого 2022 року, «Калігула» А. Камю (режисер І. Уривський) та «Авантюра Никодима Дизми» Т. Деленги-Мостовича (у постановці Д.

Чирипока) були зароджені ще у довоєнний час. «Кар'єра Артуро Уї, яку можна було спинити» Б. Брехта з'явилася саме як відголосок сучасних подій, реакція митців на події, що відбуваються в країні. Навряд чи в середині ХХ століття, коли Бертольд Брехт писав свою п'єсу, він міг уявити собі, що у ХХІ столітті виникне реальний двійник Артуро Уї – садист, деспот і збоченець, який, пограбувавши свою країну, перетворивши народ на зомбі-рабів, прагнутиме підкорити, знищити іншу державу і, врешті-решт, підпорядкувати собі Європу та інші континенти.

«Кар'єра Артуро Уї» – це своєрідний театральний вибух емоцій, болю, ненависті і непереборного бажання висловити свою громадянську патріотичну позицію, яка вирувала в душі кожного українця.

Через засоби сценічної виразності, художню метафору, митці зверталися до всіх і кожного: цю «кар'єру» необхідно зупинити, інакше світ очікує суцільна катастрофа.

26 грудня об 11 годині відбулися підсумкові збори колективу. Михайло Васильович розповів нам про наші здобутки, втрати і проблеми, які диктує нам війна. З 24 лютого по 15 жовтня театр через об'єктивні обставини воєнного часу не міг працювати на повну силу. Вистави, що відбувалися 2-3 рази на тиждень на сцені театру Лесі Українки, це була, скоріше, моральна підтримка як митців, так і глядачів. На той час вона була конче необхідна і, безсумнівно, стала нашим спасінням. Реально почали роботу з 15 жовтня.

Незважаючи на всі складнощі воєнного часу, колектив, завдяки енергії і підтримці керівництва, ретельно продуманій і зорганізованій діяльності всіх ділянок великого театального організму, ні на мить не зупиняв своєї роботи. День у день, вже у своєму рідному домі, франківці продовжували показ вистав, проводили репетиції, були складані графіки виїздів концертних бригад до наших славних захисників.

НЕЙМОВІРНО, АЛЕ У 2022 РОЦІ:

на Основній сцені вийшло дві прем'єри

«Кар'єра Артуро Уї» та «Авантюра Никодима Дизми»;

на Камерній сцені імені С. Данченка – три:

«Калігула», «Музи не мовчать» та «Файний Франко Ф'южи».

У 2023 РОЦІ:

на Основній сцені відбулося три прем'єри

«Візит старої дами» Ф. Дюрренматта, «Конотопська відьма»

Г. Квітки-Основ'яненка та «Люкс для іноземців» Д. Фрімана;

на Камерній сцені імені С. Данченка – три:

«Загнаний кінь» Ф. Саган та «Житейське море» І. Карпенка-Карого,

«Голос пам'яті промовляє...» – вистава-посвята пам'яті жертв

Голодомору 1932-1933 рр. в Україні.

Всього у воєнний час франківці представили своїм глядачам 11!

нових вистав, різних за жанрами, за мистецькими рішеннями, за засобами художньої виразності. Театр жив, діяв, дивував. Кожна з нових вистав отримувала своїх поціновувачів. І це головне. Якщо глядач йде в театр – життя триває. І ще неймовірні події сьогодення: колектив тричі показував свої кращі вистави на престижних міжнародних ! театральних фестивалях:

20 квітня 2023 р. спектакль «Коріолан» У. Шекспіра (постановка Д. Богомазова) став лауреатом Шекспірівського фестивалю в м. Крайова (Румунія);

21 вересня 2023 р. «Конотопська відьма» за Г. Квіткою-Основ'яненком (постановка І. Уривського) в якості гостя брала участь у Міжнародному театральному фестивалі, присвяченому «Возз'єднанню румунських національних театрів» м. Кишинів (Молдова);

30 вересня 2023 р. вистава «Калігула» А. Камю (постановка І. Уривського) представляла українське сценічне мистецтво на 63 Міжнародному і театральному фестивалі MESS у Сараєво (Боснія і Герцоговина). Виконавець головної ролі О. Рудинський удостоєний Премії «Рейхан Демірджич», як найкращий молодий актор. В цілому вистава удостоєна спеці- ! ального призу Радіо Сараєво – «Звук MESS».

9 серпня 2023 року прем'єрною виставою «Конотопська відьма» Г. Квітки-Основ'яненко театр відкрив 104 театральний сезон.

29 серпня 2023 р. відбулась ювілейна, 350-та, легендарна вистава «Кайдашева сім'я» І. Нечуй-Левицького з незмінною виконавицею ролі Марусі – Н. Сумською.

10 вересня відзначали 100-ту виставу «Дами і гусари» О. Фредро із постійними виконавцями Л. Смородіною та О. Задніпровським.

25 листопада колектив національного театру імені Івана Франка був **удостоєний почесної премії «Скарб нації 2023»**, за вагомий внесок у **розбудову України**, її розвиток та захист суверенітету, формування позитивного іміджу світового авторитету країни, а головне, самовіддану боротьбу за перемогу нашої держави²³.

Далі ми пропонуємо інтерв'ю відомих діячів театру імені Івана Франка про актуальні питання життя українського театру в сучасних умовах.

Михайло Захаревич – генеральний директор, художній керівник Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка протягом останніх 32 років до квітня 2024 року.

Головні тези з інтерв'ю М. Захаревича

ЯК ЗБИРАТИ АНШЛАГИ І ПОЗБУВАТИСЯ «АТАВІЗМІВ»

- Питаю як людина, що стежить за діяльністю театрів: чому в нас аншлаги в театрах?

Керівник театру відповів, що в театрі сьогодні існує ідеальний баланс молодих акторів і старшого покоління.

Але тут є кілька складників. Один з них – народ України нині в складному психологічному стані. Люди хочуть спілкуватися, набридло сидіти в бомбосховищах. В театрі – живе спілкування. На сцені – живі актори. Сприйняття колективне того, що відбувається на сцені, є унікальним. Це особливий зв'язок між глядачами та акторами. І люди приходять, щоб поспілкуватися і отримати задоволення. І на драми, і на комедії, і на всі

²³ Пономаренко Н. Михайло Захаревич / Театр – все життя / Наталія Пономаренко. – К., 2024. – 304 с.

вистави – аншлаги. Але це одна з причин. Інша – ідуть в хороші театри на хороші вистави. В театрі ми почали продавати квитки на травень кілька днів тому – і до кінця місяця їх викупили.

У нас дуже гарно збалансована трупа. Талановиті актори – старше покоління, і розширили коло молодих акторів. У нас була балетна група віком 40–50 років (у драматичному театрі балет – це умовно, вони дуже рідко танцюють, в масових сценах виходять). Ми вирішили взяти молодих акторів у балет – танцювати і грати ролі. Далі ми взяли в хор молодих... І оцей баланс сьогодні ідеальний у трупі – молодих і старшого покоління. Тож на «Конотопську відьму» потрапити не можна. А там всі молоді й досить талановиті.

Так, ніколи театр не продавав квитки по 5 тисяч гривень. От вчора в театрі було зіграно благодійну виставу. Кошти відправили на придбання озброєння. По 5 тисяч квиток – і повний зал, геть повний, забитий. Це свідчить про те, що продукція наша, так би мовити, має певну ціну. У нас два молодих режисери є – Іван Уривський і Давид Петросян. Їх запрошують по всій Україні ставити. От нам пощастило, що вони прийшли до нас, що ми їх запросили і вони у нас працюють. Іван Уривський узяв «Марію Стюарт» Шиллера – надзвичайно складний матеріал, і ми запланували прем'єру в 20-х днях квітня. Вистави ще нема, репетиції ще не починались, а квитки всі розкупили. Уявляєте, який авторитет в Івана Уривського і театру Франка? Ну і, звичайно, театр повинен змінюватися, він не може бути таким, як був у 50-ті роки 20 століття.

На питання:- Які важливі тенденції, зміни?

М. Захаревич відзначив, що одна з тенденцій, якою не користується ніхто в театрі, майже ніхто. Кожен з режисерів пропонує нам по десять п'єс. Дали 50 назв. Тоді ми сідаємо з головним режисером і формуємо репертуар з того, що вони запропонували, по шість на рік. Ми вибираємо – вони знають, як це ставити. Далі – питання розподілу акторів на ролі. Раніше було так:

художній керівник дивиться на завантаження і каже – цього треба взяти, цього треба взяти, цього. Бо прийде ревізія і скаже...

- Трішки радянський підхід.

- Так, чому цей сидить і нічого не робить, зарплату отримує, а цей грає і теж зарплату отримує? А ми даємо режисеру право підібрати акторів собі.

- А як тоді бути з акторами, яких ніхто не обере?

Стараємося збалансувати репертуар, щоб були й українська, і сучасна, і класична п'єси

- А от він повинен підібрати собі два склади. Важко адміністрації працювати, бо треба, наприклад, костюми пошити на два склади. А йому легше, тому що він знає, як він буде ставити виставу. Що йому на роль молоді героїні потрібна, наприклад, актриса старшого віку, бо йому так треба, і навпаки.

- Сказати, що тепер ставлять суто сучасне або суто українську класику, не можна?

- Ми повинні дивитися, що хоче поставити режисер і як збалансувати репертуар, щоб були і українська п'єса, і сучасна п'єса, і класична п'єса тощо.

- Чи є якісь там атавізми радянського класичного театру, які заважають жити?

За Данченка наш театр став європейським

- Ми адаптувалися до європейського театру. Від 1992 року чи не щорічно театр виїздив за кордон. Він бував майже в усіх країнах Європи, нас продюсер возив вісім років і отримував від того певні фінансові здобутки. Тому я вважаю, що наш театр не архаїчний, за Данченка (театральний режисер і педагог Сергій Данченко, – *ред.*) він став європейським.

- А які тренди в Європі, наскільки ми вмонтовані в оцю театральну європейську сім'ю? Ще донедавна приїжджали сюди Большой, Таганка і все інше, і народ ходив: о, московські артисти приїхали.

Ми відірвалися від совка, коли знищили літературно-репертуарні колегії від Міністерства культури

- Це меншовартість глядачів була, не меншовартість театрів. Тому що коли наші театри їздили в ту ж Москву, теж було паломництво на вистави. То радянський підхід глядача був, а український театр, наприклад, театр Франка, нічим не був гірший, ніж багато московських театрів.

Ми відірвалися від радянського часу, коли знищили літературно-репертуарні колегії від Міністерства культури. Тоді ж ні один драматургічний матеріал не можна було взяти в театрі в роботу без узгодження з Міністерством культури. Були у нас драматурги, які через ЦК приносили свої п'єси і примушували ставити їх у театрах. З незалежністю це закінчилося – свого часу я працював ще в Міністерстві культури першим заступником міністра і доклав зусиль, щоб ця політика була знищена. Театри почали брати те, що вони хочуть, і почали змінюватися.

- У перший рік повномасштабного вторгнення театр не працював?

Ми завжди маємо безкоштовні квитки для військових, людей з інвалідністю, дітей-сиріт

- Певний час ми не працювали, а потім театр Лесі Українки (Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки, – *ред.*) дав можливість нам грати два дні на тиждень в їхньому приміщенні, це нас рятувало. Ми підтримували реноме театру Франка, і я дуже вдячний керівництву театру Лесі Українки, яке дозволило нам це робити. Так ми виживали, а потім, коли почали працювати, знову в нас були повні зали, і на сьогодні заповнення залу – 94%. Було б 100, але ми тримаємо бронь для військових – до нас приходять військові безкоштовно, люди з інвалідністю, діти-сироти.

- Чи можуть театри бути в Україні прибутковими?

- Не можуть.

- Гаразд, а якою тоді має бути ефективна модель господарювання?

- Ефективна модель господарювання – це досить економно витратити ресурси і розвиватися. Нам не виділяють кошти на розвиток театру, на

ремонти, на постановки – жодної копійки... А собівартість відвідання театру – 4500 грн з копійками, ми розрахунки робили.

- Тобто одна людина, яка приходить, коштує 4500 грн, умовно кажучи?

- Це середня вартість, але є нижча ціна і є вища ціна, тому 4500 – це не об'єктивна ціна, об'єктивна ціна може бути 7000. Держава зробила так, що кошти, які вона виділяє, спрямовані в прибуткову частину театру. От одна частина йде від глядачів, а друга частина – від держави, і вони становлять прибуток театру, і якщо він перевищує видатки, тоді ми маємо право нараховувати прибуток, але в нас прибутку ніколи не може бути, ми не можемо досягти того рівня. Театр Франка нині отримує 29% від видатків. Завдяки високій вартості квитків, завдяки двом сценам (у театрі Франка працює дві сцени: є основна сцена, є камерна сцена), і кожного дня йдуть дві вистави – і там у нас 100%, і там 100%.

- Чи має театр меценатів?

- Не зовсім. Щоб це було можливо розвивати, потрібно ухвалити закон про меценатство. Ухвалений у 1999 році закон про благодійність і благодійні організації, він нічого не дає нікому. Його треба вдосконалити і написати, що меценат, який виділяє гроші на підтримку культури, звільняється, в цій сумі хоч би, від податку на прибуток. Що сьогодні маємо? Коли ви даєте театру гроші, то ви сплатили вже податок з доходу, податок з прибутку, потім з прибутку виділяєте нам гроші, надходять вони до нас, і ми 20% ще раз сплачуємо, і тому досить невеликі результати від цього.

Театр продає квитки, працюємо зі спонсорами. Ось у мене є домовленість про 100 тисяч євро на те, щоб побудувати нормальний в'їзд для людей на візочках. Крім всього того, на роботу театру впливає, коли актор отримує нормальну зарплату і не думає, як би йому побігти ще кудись заробити. Він може піти ще десь заробити, але ми плануємо свою роботу на 3–4 місяці наперед, і тоді він знає, коли зайнятий, не заважає роботі театру, ми не відмінюємо вистав, усе за графіком. Організаційний оцей аспект досить серйозно впливає на моральний стан актора і на його психологічну стійкість.

- А що ви порадите – які спектаклі, вистави інших театрів, що самі дивитеся? Може, режисери є в Україні, які вам подобаються, або театри?

- Є в Молодому театрі Андрій Білоус – хороший режисер, хороший організатор. Прийшов у театр Лесі Українки Кирило Кашліков. Може, він ще не став на крило як організатор, але знає театральну справу і в нього дуже гарна перспектива. Я можу сказати про Максима Голенка в театрі Заньковецької, який змінив геть зовсім імідж того театру (це досить непросто, бо галицький театр – це величезна специфіка)²⁴.

Керівник Театру Франка шокував цифрою: скільки має коштувати квиток на виставу?

«Люди хочуть спілкуватися, набридло сидіти в бомбосховищах. В театрі – живе спілкування. На сцені – живі актори. Сприйняття колективне того, що відбувається на сцені, є унікальним»

Гендиректор Національного театру відмічає, що собівартість одного візиту глядача до театру – 4-7 тис. грн

Квиток на виставу в театр сьогодні мав би коштувати в середньому 4500 грн, подекуди об'єктивна ціна може досягати 7 тис. грн. Завдяки такій сумі вдасться покрити витрати на діяльність та розвиток театру та ремонти. Про це розповів художній керівник театру імені Івана Франка Михайло Захаревич в інтерв'ю «Укрінформ».

«Ефективна модель господарювання – це досить економно витратити ресурси і розвиватися. Нам не виділяють кошти на розвиток театру, на ремонти, на постановки – жодної копійки... А собівартість відвідування театру – 4500 грн з копійками, ми розрахунки робили. Це середня вартість, але є нижча ціна і є вища ціна, тому 4500 – це не об'єктивна ціна, об'єктивна ціна може бути 7000. Держава зробила так, що кошти, які вона виділяє, спрямовані в прибуткову частину театру. От одна частина йде від глядачів, а друга частина

²⁴ Самохвалов В. За лаштунками українських театрів: як живе і навіть процвітає український театр під час війни. <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-culture/3837134-mihajlo-zaharevic-gendirektor-teatru-im-i-franka.html>

– від держави, і вони становлять прибуток театру», – розповів Михайло Захаревич.

Художній керівник театру імені Івана Франка нагадав про благодійний показ «Конотопської відьми», вартість квитків на який сягла до 5 тис. грн. Їх розкупили за пару днів. «Ну, я вам скажу так: ніколи в моєму житті ми не продавали квитки по 5 тисяч гривень. От зіграли виставу – благодійну виставу, ми кошти відправимо на придбання озброєння. По 5 тисяч квиток – і повний зал, геть повний, забитий. Це свідчить про те, що продукція наша, так би мовити, має певну ціну», – підкреслив він.

Нагадаємо, завдяки другому благодійному показу вистави «Конотопська відьма» Національному академічному драматичному театру імені Івана Франка вдалося зібрати понад 2,3 млн грн. У театрі зазначили, що всі зібрані кошти, як і обіцяли, будуть передані на користь наших захисників і захисниць

Прем'єра «Конотопської відьми» режисера Івана Уривського відбулась навесні 2023 року. Квитки на кожен наступний показ розкупуваються на сайті театру за 30 хвилин. Популярний проєкт і онлайн: відео з хештегом «конотопська відьма» зібрили 32,1 млн переглядів у TikTok, а в Instagram з цим хештегом опубліковано понад 1000 дописів. У коментарях люди жаліються, що придбати квитки неможливо²⁵.

Дмитро Чирипюк – продюсер, сценарист, режисер-постановник Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка про театр зараз, що нового в театральному житті та про плани на майбутнє.

Головні тези з інтерв'ю Д. Чирипюка

У творчому доробку метра сучасної української культури Дмитра Чирипюка більше ніж 200 творчих робіт у різних напрямках. Народний артист України, заслужений діяч мистецтв України, з 1991 року незмінний режисер-постановник Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка

²⁵ Мінін О. Керівник Театру Франка шокував цифрою: скільки має коштувати квиток на виставу? // <https://glavcom.ua/amp/country/culture/kerivnik-natsionalnoho-teatru-franka-shokuvav-tsifroju-skilki-mav-bi-koshuvati-kvitok-na-vistavu-991109.html>

- З якими проблемами зустрівся колектив театру ім. Франка з початком повномасштабної війни?

У нас дуже складно все відбувалося, тому що наш театр був повністю заблокований. Ми знаходимося в урядовому кварталі, поруч з адміністрацією Президента. Всі виходи з метро поруч перекриті, на машині не доїдеш. Театр повноцінно не функціонував. Нам надав приміщення театр ім. Лесі Українки тричі на тиждень протягом 5 місяців. Згодом ми повернулися до своєї домівки.

Ми поступово почали відновлюватися, це було зовсім не просто, але нам вдалося випустити за цей час 8 прем'єр та показати понад 600 вистав, на яких побували понад 130 тисяч глядачів.

- Чи змінилась тематика постановок з початком війни?

Ми живемо в такому проміжку часу, що хочеш чи ні, ти змінюєш свій світогляд... Так і глядач. Постійні сигнали тривоги, безсоння. Чекаєш чогось страшного, і так день за днем, організм страждає.

А коли людина у вечірньому вбранні, з пахощами парфумів, йде до театру, вона опиняється в яскравому сяянні люстр, серед мистецької краси, і вона забуває про всі негаразди хоча б на короткий час.

Я весь час спостерігаю за глядачами під час вистав, і якщо вистава світла, дає людям надію, то після такої вистави хочеться жити та творити. Люди тягнуться до світлого, доброго, воно потрібне нам зараз як ніколи.

- А чи на часі театр під час війни?

На часі, й не тільки театр, а й кінотеатр та інші мистецькі заходи. Тому що йде боротьба темного зі світлим. Згадаймо історію. У блокадному Ленінграді працювали симфонічні оркестри, і люди змагалися, щоб потрапити на концерт.

Люди не можуть без світла, їм потрібен вогник, до якого вони йдуть, щоб зігритися, бо можна здуріти в постійному очікуванні тривоги. Творчість – це не просто віддушина, це ліки для душі.

Чи підлаштовуєтеся ви під смаки глядачів? Наприклад, більшість людей не читатиме аналітику чи лонгріди, тому автори спрощують тексти, аби

мати більше переглядів. Чи працює це і в театрі? Чи навпаки потрібно підтягувати глядача до нових смислів, а не опускатися до спрощеності?

Театр – це репертуар. Кожна вистава має свого глядача. Якщо ми будемо завжди робити одні філософські вистави, то театр не виживе.

Я намагаюся ставити вистави життєстведжуючі, емоційні та видовищні. Вистава повинна затягувати і залишати приємний післясмак.

- Театр розважає чи розвиває?

Театр має розважаючи розвивати. Це квінтесенція всього, це безліч відтінків емоцій, і тому він вічний. Театр тисячоліттями привертає увагу та заворожує, тому що він задає питання і не дає конкретних відповідей.

- Яку виставу ніколи не поставить режисер Чирипюк?

Ніколи не поставлю вульгарщину, постановку, де перемагає підлість, а також російських авторів. А ще я не можу ставити вистави про війну. Переживання, сльози, біль, страх – все, що відчуває мій народ зараз, я не можу відображати в постановках.

Я сам побував в окупації, і те, що там відбувалося – цей жах, я сам його пройшов. Рашисти коїли справжні жахіття. Це дуже складно. Мені нещодавно запропонували поставити виставу про окупацію, і моя відповідь була категоричне - ні. Мені хочеться іншого, світлого, я вважаю що це зараз потрібно й глядачеві.

- Хто найсуворіший критик для вас?

Безумовно, це глядач. Ви знаєте, в мене є моя улюблена вистава «Перехресні стежки» за мотивами Івана Франка, яку я особисто вважаю вершиною моєї творчості, там грали зіркові актори, але її зняли з репертуару, тому що народ на неї не ходив.

- На вистави театру ім. Франка квитки зазвичай розкуплені на місяці вперед, що, на вашу думку, відрізняє ваш театр серед інших?

Тому що це театр номер один. В нас і вистави, і режисери круті, і актори, навіть місцезнаходження. В цьому році ми проводимо 105 сезон. І якщо

прослідкувати усі ці роки театру, кожна епоха мала своїх зірок, яких більше не було ніде в Україні.

- Чого, на вашу думку, не вистачає сучасному українському театру?

Ще до війни 2014 року я говорив, що український театр дуже повільно розвивається в порівнянні зі світовими театрами, ми все топчемося на місці. Але тут важливо наголосити, що це було раніше. Зараз в Україні з'явилося нове покоління молодих режисерів, які зовсім по-іншому бачать театр. Я весь час дивуюся їхній фантазії. Я так не бачу і так не можу. Хоча в мене фантазія дуже бурхлива та яскрава. Так що, слава Богу, в нашому українському театрі є зараз 4-10 хороших молодих дійсно міцних режисерів, на яких цікаво йти і дивитися будь-яку їхню виставу.

Зараз театр переживає нове переосмислення цінностей та бачення. Багато корифеїв це бісить, хтось це не сприймає, часто навіть глядач не сприймає, але треба визнати той факт, що в українському театрі сформувалась нова хвиля, нова ера, і це дуже добре.

Зараз театр переживає нове переосмислення цінностей та бачення. Багато корифеїв це бісить, хтось це не сприймає, часто навіть глядач не сприймає, але треба визнати той факт, що в українському театрі сформувалась нова хвиля, нова ера, і це дуже добре.

Колись легенда сценографії Даниїл Лідер, у віці 70 років сказав: «Театр – це справа молодих». Я тоді був ще молодий, і думав: чого саме молодих? Він же все знає, все вміє. Зараз я теж так думаю. Театр – це рушійна сила, це рух вперед, її не треба гальмувати.

- Реформа в театрі. Що на вашу думку треба змінити в театрі?

Стільки списів було поламаано навколо цього питання. І всі в якомусь сенсі праві. Якщо немає опозиції в театрі, немає театру. Але моя особиста думка, що одна людина не може керувати театром, бути одночасно й генеральним директором, і художнім керівником. Це зовсім різні напрямки роботи, до яких мають бути залучені професіонали своєї справи. Тут має бути двоє профі у своїх напрямках, а не одна особа у двох іпостасях.

- Що цікавого чекати від вас глядачам театру ім. Франка? Яка ваша мрія?

25 листопада відбудеться прем'єра вистави «Реквієм», присвяченої пам'яті жертв Голодомору. Потім я розпочинаю роботу над п'єсою В. Петранюка «Останнє кохання Тараса Шевченка». Але найбільше я мрію, про нашу Перемогу²⁶.

Іван Уривський –режисер-постановник Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка про роботу над виставою "Марія Стюарт".

Головні тези з інтерв'ю І. Уривського

25 квітня та 7 травня на сцені Національного театру імені І.Франка — велика прем'єра, на яку чекав увесь Київ: режисер Іван Уривський, який сколихнув країну своєю "Конотопською відьмою", поставив п'єсу Шиллера "Марія Стюарт". Разом з нами пропонуємо зазирнути за лаштунки та подивитися, як створювалася вистава.

"Я, звісно, хвилююся, це складна постановка", — каже Іван Уривський, коли я запитую, як він почувається напередодні прем'єри. Ми знімаємо наш репортаж за 10 днів до випуску. На репетиції, яка триває з самого ранку і продовжується після невеликої перерви на обід, помітні пристрасі та між акторами на сцені, і між акторами та режисером, що із залу спостерігає за процесом.

Репетирують зустріч двох королев, у якій горда Марія Стюарт (у двох складах її роль виконують артистки Марина Кошкіна та Анжеліка Савченко) — схвильована, але не принижена — просить про помилування непохитну Єлизавету (у виконанні Лариси Руснак та Тетяни Міхіної). Ми потрапляємо на репетицію, коли грає склад Марина Кошкіна — Лариса Руснак, і спостерігати за цим дуєтом так цікаво, що навіть дихати страшно, аби не зіпсувати тонкий момент народження вистави. Колеги акторок, що сидять у залі, так само

²⁶ Паламарчук М. Український театр вступає в нову еру. // https://www.kyivpost.com/uk/post/22766?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR3WmbLLK-aCmSf-LFCoImGFKgmTYjb984fVDipc3TGv8dCRWD275ZF7cyA_aem_AbBBOEfBdQjyVvaZeE99I4JTIXI8ROsZ-n3dpjoi_hf0Xz9Ijn9hHNH_0zRxxelvmPc-BMVgD0tbGLbCIp2H6oWu

уважно дивляться на сцену. Як пізніше пояснює сам Уривський, "Шиллер так вміє плести інтриги, а п'єса "Марія Стюарт" з такою специфічною енергією, що його тексти завжди глибоко проникають в режисера та всю команду".

Німецький драматург і поет Фрідріх Шиллер написав "Марію Стюарт" 1800 року, вона створена на основі документальних матеріалів про життя королеви Шотландії. У 1568 році через підозру в причетності до вбивства чоловіка її висилають з країни, і вона біжить до Англії. Сподівається знайти захист у королеви Єлизавети, проте та віддає наказ взяти її під варту. Шиллер описує зустріч між королевами за три дні до страти шотландки. "Марія Стюарт" — це історія протистояння двох великих жінок, конфлікту двох королев, фінал якої відомий усім. Стюарт стала першою королівською особою, страченою за рішенням суду. 8 лютого 1587 року за діяльність, небезпечну для Англії та королеви, за рішенням королівського трибуналу вирок було виконано.

В інтерпретації Івана Уривського та його команди (над костюмами працює Тетяна Овсійчук, художник-постановник — Петро Богомазов, художник зі світла — Павло Жданов) "Марія Стюарт" — не історична вистава. Концептуально світ, в який ми потрапляємо, нагадує модний шоурум, в якому йде підготовка до показу. Головна в ньому — звісно, королева Єлизавета, жорстока, амбітна та марнослава, яка понад усе в світі любить увагу та владу.

"Ми з Петром Богомазовим почали думати над цією виставою дуже давно, і першою ідеєю концепту був швацький цех, адже будь-яка королева любить одяг і хоче подобатися... Чи не подобатися. Зрештою, у нас королева — власниця бутики, яка готує страту Стюарт як показ (перепрошуємо за спойлер. — Прим. ред.). Страта для неї — певною мірою шоу, і вона хоче зробити це шоу красивим". Уривський пояснює: такий концепт дав змогу погратися з часом, зокрема через одяг. "Класичний текст Шиллера буде парадоксально сприйматися на фоні візуальної концепції вистави, але я люблю такі речі: коли текст історичний і архаїчний, а картинка сучасна".

Формально п'єса присвячена протистоянню королев та боротьбі за владу, проте режисер каже, що найцікавіше в цій історії для нього — людські стосунки. "Мені хотілося поговорити про нас, про сьогоднішній день, адже люди не міняються — міняється навколишній світ, а людська сутність залишається. Розкрити цю сутність неможливо, але театр — один із засобів, який може спробувати прочитати людину по-новому. Історія Марії Стюарт демонструє певні актуальні бацили взаємин між людьми: кохання, зради, довіри... Розбиратися в цьому складно, але цікаво".

У світі "Марії Стюарт" велику роль відіграють костюми, адже відомо, що шотландська королева обожнювала наряджатися та часто використовувала одяг і прикраси як атрибут перформансу. Стефан Цвейг у своїй романтизованій біографії "Марія Стюарт" так описав підготовку бунтівної королеви до власної страти: "Чудове, святкове вбрання вибирає вона для свого останнього виходу, найсуворіше і вишукане плаття з темно-коричневого оксамиту, оброблене хутром куниці, із пишно спадаючими рукавами. Чорний шовковий плащ обрамляє цю горду пишність, а важкий шлейф такий довгий, що Мелвіл, її гофмейстер, повинен шанобливо його підтримувати".

28-річна художниця з костюмів Тетяна Овсійчук, яка разом з Уривським подарувала Києву та Україні видовищну "Конотопську відьму", що звела з розуму глядача, має шалений попит і принесла її авторам Шевченківську премію, описує концепцію вистави як роздуми про світ моди. "Але водночас "Марія Стюарт" все ж таки драматична вистава, неможливо повністю зануритись лише у фешн, естетика не може бути відірваною від п'єси та її тем. Тому ми визначили напрямок пошуків для роботи над візуальною складовою постановки як підготовку до показу, що є алюзією на підготовку до страти. Так народилось скоріше марення про моду", — ділиться Тетяна.

Дійсно, образи Марії, Єлизавети та їхнього оточення точно не можна назвати історичними: це концептуальні костюми, які посилаються на моду бароко, рококо і наших днів, а крім того в них багато іронії.

"У костюмах присутні історичні елементи, але вони умовні та стилізовані", — розповідає Тетяна Овсійчук. — Загалом темою став декаданс, але не як певний період, а як занепад раціонального, надмірний естетизм. Силуети продиктовані не епохою, а характерами героїв, їхніми змінами, набуттям нелюдських рис". Тетяна каже, що при роботі над виставою її надихали живописні портрети тогочасної аристократії, зокрема і портрети двох королев: "У роботі я надихаюся живописом та графікою: мазками, поєднанням кольорів, деталями, фактурами, відчуттям повітря в картинах". Референсом для образу Єлизавети став цілий ряд владних жінок — це впевнена, зухвала жінка, але страшно уявити, як їй наодинці з собою, міркує художниця.

"Марія Стюарт" — перша вистава, яку 34-річний Іван Уривський випускає в Театрі Франка після вже культової "Конотопської відьми", прем'єра якої відбулася навесні 2023 року. Чи повторить нова робота успіх попередньої — помітно, що про це напередодні прем'єри режисер думає найменше. Уривський, який сім років тому, одразу по закінченню університету, починав кар'єру в Одеському українському драматичному театрі імені Василька і не раз говорив, що там на його вистави ходило не більше 200 людей, вважає, що замість успіху краще говорити про задоволення від процесу творчості.

"Мені хочеться, щоб ми насамперед ішли до внутрішнього успіху, а ще я думаю, що успіх — це про задоволення для тебе і твоєї команди. Успіх як наповненість залу — це теж круто, я дуже радий, що люди ходять, але я не оцінюю якість вистави за тим, скільки квитків продано. Воно важливо, акторам зокрема — грати на повний забитий зал, але все одно, можна і на 200 людей дуже круто грати. А до творчого успіху нам всім треба ще йти, і мені зокрема. Я часто бачу свої проколи: отут міг краще підібрати музику, тут зробити по-іншому, точніше. Тому успіх — це така хитка насправді штука, яка ставить надто завищену планку".

У виставі задіяні актори Тетяна Міхіна, Лариса Руснак, Марина Кошкіна, Анжеліка Савченко, Михайло Кукуюк, Іван Шаран, Акмал Гурезов,

Андрій Самінін, Олександр Печериця, Дмитро Чернов, Павло Москаль, Дмитро Рибалевський, Михайло Дадалев, Михайло Матюхін.

Євген Нищук – Голова Шевченківського комітету, з 3 квітня 2024 р. став генеральним директором Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, говорить про те, як працюватиме театр Франка за його керівництвом. Піднімає питання інклюзії, цифровізації, ремонту

Головні тези з інтерв'ю Є. Нищука

- Забезпечити тяглість поколінь у театрі

Нищук називає театр Франка "візитівкою українського театрального мистецтва", тому хоче зберегти традиції установи.

"І мені би дуже хотілося цю тяглість поколінь цієї успішності обов'язково понести далі, цей корабель живої франківської історії примножувати. Я знаю добре історію створення театру Франка і хотів би повернутися до цих джерел у його айденциці, у його візуалізації, що відобразатиметься на ребрендингу сайту", — зазначив Нищук.

Попереднім очільником театру протягом 32 років був Михайло Захаревич, у нього контракт завершився 15 березня. За словами Нищука, очільником національного театру може бути людина, яка, крім творчих надбань і заслуг, має понад три роки управлінського досвіду в адміністративно-фінансовому напрямі. І у театрі, крім нього, такого досвіду ні в кого немає.

- Продаж квитків і "Дія"

Нищук разом із міністром цифрової трансформації Михайлом Федоровим працюють над тим, як покращити продаж квитків у театр через значний попит.

" Ми будемо це інтегрувати за допомогою «Дії» (це не значить, що в «Дії» купувати), за допомогою цих технологій ми модернізуємо ту систему, яка була, зробимо її зручною, авторизованою, щоби позбутися задвоєних чи затроєних квитків на одне місце, щоби забезпечити себе від перекупів", — розповів Нищук.

За його словами, через спекулянтів театр зазнає іміджевих утрат. І згадав великі черги до кас театру, проте вважає, що так не повинно бути. Нищук сказав, що система електронного обігу квитків буде нагадувати ту, яка є в "Укрзалізниці", тобто квитки можна також буде повернути онлайн. Він сподівається, що адміністрація театру не має стосунку до перекупів, проте зараз проводять аудит ситуації.

- Репертуарна політика

Гендиректор театру Франка зізнався, що проблеми в репертуарній політиці стосуються модернізації застарілої інфраструктури — гримерок, туалетів. Він має бажання відкрити третій майданчик, бо зараз є підвищена цікавість до залучення ширшої кількості молодих перспективних режисерів.

"Театр Франка обов'язково має бути партнером для недержавного сектору — я маю на увазі кращих проявів театральних, які є в Києві, в Україні — надання майданчика для театрів, які позбулися даху, зокрема одним з перших проєктів був Маріупольський театр, який приїхав і показав свою докудраму під даху, коли два роки тому розбомбили театр".

Крім того, щодо Кримськотатарського театру Нищук комунікує з Тамілою Ташевою, уповноваженою представницею президента в Автономній Республіці Крим.

Він також наголосив, що основою репертуару Франка є і буде "трійця патронів": **Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко.**

Успіх вистави "Конотопська відьма" Нищук прокоментував так:

В чому феномен "Конотопської відьми"? Це також класика, але класика, яка ожила в іншій формі прочитання.

- Інклюзія в театрі

Очільник театру звертає увагу і на **інклюзію**. Він вважає важливими проєкти створення доступної інфраструктури та безбар'єрності будівлі театру для людей з інвалідністю. Він також розповів про окремі **програми для військових**, поїздки у військові частини, реабілітаційні центри, в місця, наближені до бойових дій для підтримки морального і психологічного духу.

- Ремонт театру

Нищук розповів, що коштів на інфраструктурний капітальний ремонт немає. За його словами, з 1954 року не міняли столиків у гримерках. Також театр потребує капітального ремонту даху, ремонту гаражів, декораційних цехів, туалетів. Він зазначив, що для цього треба великі кошти. Та додав, що фінансових партнерів у театру "довгий час немає", тож він бажає це змінити.²⁷

²⁷ Челяк О. Інклюзія, цифровізація, ремонт: Нищук про те, як працюватиме театр Франка за його керівництвом // <https://suspilne.media/culture/724117-inkluzia-cifrovizacia-remont-nisuk-pro-te-ak-pracuvatime-teatr-franka-za-jogo-kerivnictvom/>

ВИСНОВКИ

Питання про роль, «права та обов'язки» глядачів, посідають сьогодні одне з головних місць в актуальних теоретичних дискусіях про театр.

Не можна забувати про те, що театр і глядач нерозривно пов'язані: театр і його аудиторія розвиваються разом, і важко сказати, хто в цій парі є рушієм. Інколи глядач йде за театром, інколи театр – за глядачем. За допомогою театральних вистав розв'язуються актуальні соціальні питання сучасності, ставлення суспільства до тієї чи іншої проблеми.

Сучасна війна є протистоянням російської імперської та української демократичної культур. Сьогодні ми боремося за власне існування, збереження національної ідентичності та духовних цінностей. З початком повномасштабної війни ми довели всьому світу, що Україна не частина росії, а окрема держава зі своєю багатовіковою історією та культурою. Українці дистанціювались від російської культури не лише тому, що вона культура держави-агресора, а насамперед тому, що вона виправдовує цю війну. Національна культура стала одним зі стовпів спротиву агресору та водночас морально-психологічною допомогою для українців в адаптації до війни. Українські митці воюють на «культурному фронті» і в кожного із них своя зброя – пісні, малюнки, мурали, жарти, вистави. На нашу думку головним досягненням театральних колективів, сьогодні, є вже те, що театри України не тільки вистояли з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, а й стали форпостами непохитної віри у перемогу, надією у важкі часи боротьби за свою незалежність, свободу та культуру. Оскільки театр є мистецтвом, що в першу чергу, відображає дійсність, а в сучасній російсько-українській війні боротьба йде не лише на полі бою, а й на культурному фронті, можна окреслити в чому саме виявляється його вплив. Театральне мистецтво відображає в собі атмосферу і події, які відбуваються навколо саме зараз, в даний момент. Показуючи у виставах як змінилось життя українців, їхні емоції та страждання, ненависть і злість до ворога, театр здатний підсилити бойовий

дух народу, пожвавити його інтерес до держави, закарбувати в історії та пам'яті цей страшний, але незламний період. Крім того, завдяки комедійним виставам, глядач має можливість відволіктись ненадовго від тих реалій, що ні на хвилину не полишають його в житті.

Унаслідок агресії росії постраждали та потребують відновлення об'єкти культурної спадщини, зокрема приміщення 18 театрів пошкоджено або зруйновано зовсім. Деякі з них наразі знаходяться на окупованих територіях та про їх відновлення можна говорити лише після повної деокупації території України.

Театральні колективи й окремі митці, не маючи можливості працювати в деяких регіонах, змушені були виїхати в відносно безпечні регіони України або за кордон. Тож, справжнім викликом для багатьох театральних труп стало збереження власних працівників. В театрі є такі вкрай необхідні спеціалісти, яких просто так не знайдеш і не навчиш за пару місяців. Мова йде про звукорежисерів, художників зі світла, бутафорів, пастижерів-гримерів та багатьох інших важливих людей-функціоналів, без яких може зупинитися робота цілого театру. Тож мобілізація чи від'їзд цих спеціалістів з міст через обстріли, фактично, паралізують роботу театру. Звісно, це саме стосується й акторів, через відсутність яких доводиться знімати виставу з репертуару. Наразі потрібно піднімати питання мобілізації унікальних працівників, активно працювати з чиновниками різних рівнів, громадською думкою та з очільниками військових адміністрацій на місцях, адже вони, здебільшого, намагаються зрозуміти необхідність та користь театру в своєму місті чи області не тільки під час війни, а й після перемоги. Адже коли додому повернуться люди з інвалідністю, складними психологічними травмами, біженці, – театр, як ніколи, матиме величезний обсяг роботи для їх відновлення та адаптації.

На тлі російської політики цілеспрямованого лінгвоциду й етноциду українського народу театри сьогодні корегують свою репертуарну політику, фактично відмовляючись від російськомовного контенту.

Сьогоднішній театр, невпинно розвиваючись в період бойових дій, набуває нових форм і змінює вектор своєї діяльності. Цікавою тенденцією більшості театрів України є зміна форм театрального мистецтва, так відбувається збільшення кількості моновистав, програм малих лабораторних форм читецького та музично-поетичного спрямування, створюється велика кількість перформансів, акцій та фестивалів, присвячених популяризації українського мистецтва та утвердження його самобутності. Змінюється як формат репетицій – онлайн та офлайн, так і місце проведення вистав – дуже часто ними виступають підвали театральних будівель. Однією з тенденцій українських театральних колективів в умовах правового режиму воєнного стану є те, що в репертуарах театрів України почало з'являтися більше сучасної української драматургії. Режисери шукають нові актуальні тексти. В українських театральних колективів з'явилося більше можливостей заявляти про себе на міжнародних майданчиках. Європа та світ знайомиться з українською культурою, театр став більш усвідомлений, більш відповідальний.

Вагомим внеском театрів України є робота у напрямку психологічної підтримки людей за допомогою театротерапії, зокрема відновлення та підтримка емоційного стану дітей в умовах війни. Діти є найвразливішою категорією населення. Наразі, десятки тисяч дітей в Україні, перебувають у тяжких фізичних умовах, недитячих соціально-психологічних кордонах, вимушено дорослішають, зазнають психічних травм, стають жертвами страшних злочинів проти людяності. Тож важливим є питання терапії, якою у вмілих руках фахівця може бути театральне мистецтво. Бачимо, як ця тенденція розвивається в театрі для дітей.

Глядацька аудиторія являє собою великий масив людей, неоднорідний за складом, що означає, що при його вивченні і аналізі недостатньо зауважень театрознавців і практиків театру, але, вочевидь, необхідні інші методи. В театрознавстві при розмові про глядача традиційно використовуються спостереження і якісні характеристики, а кількісні виміри практично не

використовуються. Дослідники театру прагнули відкрити додаткові можливості аналізу, залучаючи для цих цілей деякі з інструментів соціології: спостереження, вивчення статистики і пошук статистичних закономірностей, метод експертних оцінок, анкетування тощо. Тільки спираючись на соціологічні виміри можна говорити про глядача мовою точних даних і цифр, що дає висновкам достатню ступінь об'єктивності.

Робота з аудиторією необхідна для виправдання місії закладу культури, тоді як метою залучення спонсорів є одержання фінансової і матеріальної підтримки. Створення репутації культурної організації важливе для подальшого розвитку її діяльності.

Структура і зміст прокату репертуару є відображенням соціально-мистецьких потреб публіки. Адже, якщо художня позиція театру не відповідає запитам глядача, то і глядачева зала буде порожньою, і будь-які методи організувати його будуть неефективними. Глядач є «співучасником» творчого театрального процесу, бо саме популярність театру визначає кількість глядачів у залі, тому можна зробити висновок, що глядач певною мірою займається самоорганізацією, адже він сам визначає «касові» вистави і їхню частоту в плануванні та прокаті репертуару.

Як правило, під «репертуаром» ми розуміємо перелік усіх поставлених театром вистав. Інакше це називають театральною афішою.

Афіша, власне, і є звичайно, предметом аналізу, коли оцінюються репертуарні переваги театру. Відомо, що фактором суспільного буття вистава стає не тоді, коли її підготували до показу, а коли її бачить глядач. Глядач же, зібравшись до театру, підходить до афіші, але не зовсім тієї, про яку ми говорили. Його цікавить, у який день і в який час відбудеться вистава. Тому треба розділити поняття «репертуарна афіша» театру і афіша «прокатна». Узагальнюючу характеристику, що містить як перелік назв репертуарної афіші і властиві йому тенденції, так і кількісні показники експлуатації кожної назви і можна визначити репертуарну політику театру, або «репертуарною

пропозицією» Репертуарна пропозиція театру – це не тільки перелік назв, що входять у репертуарну афішу, це кількісні характеристики прокату. Саме репертуарна пропозиція театру є у нашому розумінні, однією з форм організації глядацької аудиторії.

В умовах нової театральної реальності відбувається становлення репертуару, який все повніше реагує на зміни в смаках і попиті публіки, часто невибагливих, втрачаючи соціальні цінності і художній рівень вистав. Однак, формування репертуару театру – процес об'єктивний і тут треба враховувати досить радикальні зміни в театральних потребах і смаках публіки, які відбулись в останній період. Особливо важливо враховувати зміни в орієнтаціях театру і публіки на певні жанри, на історичний діапазон їх вибору, на національну драматургію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Activities / Theater: War Stories. Fighters for Peace. URL: <http://fightersforpeace.org/Home/WarStories>.
2. Czeszak-Godula M., Teatr kształtuje postawy moralne//Edukacja I Dialog, 2002, nr 4.- s.55 – 69.
3. Czużynowa I., Kacwin-Duman M. Teatr ukraiński, albo o dekonstrukcji rosyjskiej narracji// Didaskalia. czerwiec – sierpień 2022. No 169/170. URL: <https://didaskalia.pl/pl/arttykul/teatr-ukrainski-albo-o-dekonstrukcji-rosyjskiej-narracji>
4. Harbuziuk M. Theatre as a Humanitarian Mission: Ukraine`s Experience 2022 // Critical Stages/Scènes critiques. June, 2022. No 25. URL: <https://www.critical-stages.org/25/theatre-as-a-%CE%B7umanitarian-mission-ukraines-experience-2022/>
5. Khurshudyan I. Odessa`s beloved opera house plays starring role in wartime drama. The Washington Post. 2022. March 17. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/17/ukraine-odessa-opera-russia/> (дата звернення: 28.08.2022)
6. Marchow M., Drama w profilaktyce//Remedium 2005, nr 7- 8, s. 42-54.
7. Open the Culture of Ukraine. Official site of Lviv National Opera. URL: <https://opera.lviv.ua/stand-with-ukraine/open-the-culture-of-ukraine/>
8. Said-Moorhouse L., Soares I., Araujo M., Ochman O. As War Rages in Ukraine, Ballet Dancers Return to the Stage. CNN Style. URL: <https://edition.cnn.com/style/article/lviv-national-opera-first-full-performance-intl-cmd/index.html>
9. Soroka Y., Savchenko A. Social Theater in the Crisis Time in Ukraine: A Sociological Perspective (on the Basis of Data from Kharkiv). Laboratorium: Russian Review of Social Research. 2021. Vol. 13(3). P. 111–133. URL: <https://www.academia.edu/70939755>.
10. Актуальні культурно-мистецькі проблеми. Організаційний аспект: Збірник наукових праць / Редколегія: І. Д. Безгін (голова) та ін. / Київський інститут театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого. – К., 2001
11. Базів Л. Театральні прем'єри грудня – 2023: бум дитячо-сімейного репертуару, а ще Скворода і Кобилянська//Укрінформ. 11 грудня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3798502-teatralni-premeri-grudna2023-bum-ditacosimejnogo-repertuaru-a-se-skovoroda-i-kobilanska.html>
12. Базів Л. Театральні прем'єри жовтня – 2023: «Дискримінація», «Гріх» та «Швейк» //Укрінформ. 2 жовтня 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3768964-teatralni-premeri-zovtna2023-diskriminacia-grih-ta-svejk.html>

- 13.Базів Л. Театральні прем'єри листопада – 2023: «Мадрагора», «Хазяїн» та «З цією виставою щось не так»//Укрінформ. 5 листопада 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3782833-teatralni-premeri-listopada2023-mandragora-hazain-ta-z-cieu-vistavou-sos-ne-tak.html>
- 14.Базів Л. Тривога. Бомбосховище. Аншлаг. Театральні підсумки року//Укрінформ. 25 грудня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3637808-trivoga-bomboshovise-anstag-teatralni-pidsumki-roku.html>
- 15.Безгин И. Д. Организационные проблемы театра. – К., 1993.
- 16.Безгін І. Д. , Семашко О. М. , Ковтуненко В. І. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності / Київський державний інститут театального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого. – К., 2002
- 17.Безгін І. Д. Мистецтво і ринок: Нариси. – К. , 2005.
- 18.Безін І. Д., Семашко О. М., Юдова-Романова К. В. Глядач і театр: соціодинаміка взаємовідносин. – К., 2006.
- 19.Вергеліс О. Вистава під час повітряних тривог// Дзеркало тижня. 17 липня 2022 р. URL: <https://zn.ua/ukr/ART/vistava-pid-chas-povitrjanikh-trivoh.html>
- 20.Вергеліс О. Театр часів агресії та пекла // Портал новин про культуру «Culture.PL». 18 березня 2022 р. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/teatr-chasiv-ahresii-ta-pekla>
- 21.Веселовська Г. Український театр у часі війни //Тиждень. 16 листопада 2022 р. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-teatr-u-chasi-vijny/>
- 22.Гавриленко В. Чернігівський театр ляльок лікує душі дітей війни: 21 березня – день лялькаря//0462. Сайт міста Чернігова. 22 березня 2023 р. URL: <https://www.0462.ua/news/3567255/chernigivskij-teatr-lalok-likue-dusi-ditej-vijni-21-berezna-den-lalkara>
- 23.Глядач і театр: соціодинаміка взаємовідносин / І. Д. Безгін, О. М. Семашко, К. В. Юдова-Романова. – К. : Компас, 2006.
- 24.Грищенко О. А. Сучасний стан української культури. – К., 1995.
- 25.Гулий І. Театр під час воєнних дій// Інтерфакс-Україною Інформаційне агентство. 1 червня 2023 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/913810.html>
- 26.Дмітрієва О. Як я зламала власні табу. Інтерв'ю Гарбузюк М. // Prosaenium. № 1-3 (62-64). С. 100.
- 27.Дрога Ю. Як культура і мистецтво допомагають дітям забути про війну// Полтавська думка. 17 травня 2023 р. URL: <https://www.dumka.poltava.ua/yak-kultura-ta-mystetstvo-dopomahaiut-ditiam-zabuty-pro-viynu/>
- 28.Заболотна В., Корнійчук В. Театр з аурою сонця // Державний театр юного глядача на Липках. – К., 2001
- 29.Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н. В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості. Психологія: реальність і перспективи. Рівне, 2018. № 10. С. 51 – 58.

- 30.Збитки від руйнувань культурних та релігійних об'єктів під час війни//Новини Полтавщини. 16 березня 2023 р. URL: <https://np.pl.ua/2023/03/zbytky-vid-ruynuvan-kulturnykh-ta-relihiynykh-ob-iektyv-pid-chas-viyny-skladaiut-ponad-1-5-mlrd-kse/>
- 31.Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року// Звіт створений завдяки підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), згідно з умовами гранту, наданого Громадській організації «Інститут Київська Школа Економіки» в рамках Проєкту USAID «Економічна підтримка України». Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf
- 32.Іскорки суперсил//НУМО. Платформа розвитку дошкільнят. URL: <https://numo.mon.gov.ua/puppet-show>
- 33.Казкові Іскорки з лялькового театру від ЮНІСЕФ допоможуть дошкільнятам опанувати ключові життєві навички. 24 травня 2023 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/fairy-tale-sparks>
- 34.Карасьов М. М. Глядач в театрі. – К., 1979.
- 35.Климковецький М. «Обличчя кольору війни»: актори з Маріуполя, яким вдалося вибратися з окупації, дали спектакль у Києві// Громадське. 29 липня 2022 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/oblichchya-koloru-vijni-aktori-z-mariupolya-yakim-vdalosya-vibratisya-z-okupaciyi-dali-spektakl-u-kiyevi-foto>
- 36.Коваленко О. Культурні хаби у війні: луцький актор створив арт-майстерню для дітей-переселенців// Район.Культура. 29 серпня 2022 р. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/topics/537821-kulturni-khabi-u-viyni-lutskiy-aktor-stvoriv-atr-maysternyu-dlya-ditey-pereselentsiv>
- 37.Ковтуненко В. І. Театральний репертуар як форма відповіді на потреби публіки та регулятор театральної діяльності // Актуальні культурно-мистецькі проблеми: Організаційний аспект: зб. Наук. Праць. – К., 2001.
- 38.Корнієнко В. В. Театральний менеджмент: методика планування прокату репертуару драматичного театру / М-во культури і туризму У країни. – К., 2005.
- 39.Корнієнко Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. – К., 2000.
- 40.Костинюк Л. Роль театального мистецтва у часі війни//ZBRUC. 14 квітня 2023 р. URL: <https://zbruc.eu/node/115133>
- 41.Котенок В. Український театр під час війни: 24 лютого – 24 квітня//Кіно. Театр. №4. 2022 р. URL: <https://ktm.ukma.edu.ua/index.php/ktm/article/view/223/245>
- 42.Котович С. Як театри і музеї волонтерять під час війни// Ukraïner. 18 вересня 2022 р. URL: <https://ukraïner.net/volonterstvo-kulturnykh-zakladiv/>

43. Кошкіна С. та Білаш О. Анатолій Солов'яненко: «Ла Скала, Метрополітен, Ковент Гарден – ви скрізь зараз знайдете імена українців»// LB.ua. 18 червня 2022 р. URL: https://lb.ua/culture/2022/06/18/520373_anatoliy_solovyanenko_la_skala.html?fbclid=IwA
44. Кремінь Т. Уповноважений назвав найзліших порушників мовного закону серед державних театрів // Українська правда. 24 вересня 2021 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/09/24/7308277/>
45. Курбас О. С. Філософія театру / Упор. М. Лабінський. – К., 2001.
46. Марків Н. Станцію «Героїв Дніпра» на один день перетворили на сцену Театру ляльок // Вечірній Київ. 3 квітня 2022 р. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/64297/>
47. Найбільша колекція українських театральних вистав. Dramox: official site. URL: <https://www.dramox.com.ua/teatry>
48. Паламарчук М. Український театр вступає в нову еру. // https://www.kyivpost.com/uk/post/22766?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAA R3WmbLLK-aCmSf-LFCoImGFKgmTYjb984fVDipc3TGv8dCRWD275ZF7cyA_aem_AbBBOEFBdQjywVaZeE99I4JTXXI8ROsZ-n3dpjoi_hf0Xz9Ijn9hHNN_0zRxxelvmPc-BMVgD0tbGLbCIp2H6oWu
49. Поліщук Т. Під опікою Ади Роговцевої у Києві працює центр допомоги військовим і цивільним//Україна молода. Випуск №11 за 26 травня 2022 р. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3805/164/166606/>
50. Положення про Експертну раду Міністерства культури та інформаційної політики України з питань декомунізації та дерусифікації // Сайт Верховної Ради України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0194921-22#Text>
51. Полякова О. М., Пономаренко Л. І. Форум-театр як технологія соціокультурної діяльності: етапи становлення в Україні.//Теорія і методика виховання. 2018. №5. С. 170-173.
52. Полянська Л.О. Роль театру в соціальному відновленні України //Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Креативний потенціал економіки культури в повоєнній відбудові України».- 15 липня 2023 р. URL: https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/Conference_Program_15.06.2023.pdf
53. Пономаренко Н. Михайло Захаревич / Театр – все життя / Наталія Пономаренко. – К., 2024. – 304 с.
54. Реконструкція // Арт-сквот «Тіньова». URL: <https://tinyova.com/shows/reconstruction/>
55. Рязанцева А., Гнатюк І. Харківський театр для дітей та юнацтва під час війни виступає у сховищах// Суспільне новини. 29 жовтня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/302802-harkivskij-teatr-dla-ditej-ta-unactva-pid-cas-vijni-vistupae-u-shovisah/>

56. Самохвалов В. За лаштунками українських театрів: як живе і навіть процвітає український театр під час війни. <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-culture/3837134-mihajlo-zaharevic-gendirektor-teatru-im-i-franka.html>
57. Світова гібридна війна: український фронт. / За ред. Горбуліна В.П. Київ : Інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.
58. Сліпченко К. У Львові стартує міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев-2023» //zaxid.net. 4 жовтня 2023 р. URL: https://zaxid.net/u_lvovi_startuye_mizhnarodniy_teatralniy_festival_zolotiy_lev_2023_n1571990
59. Станішевський Ю. О. Театр, народжений революцією: Нариси історії української радянської театральної культури. 1917-1987. – К., 1987.
60. Струтинський Б. Український театр має сильний характер, люди творять під кулями// Українське радіо. Час інтерв'ю. 3 жовтня 2022 р. URL: <http://ukr.radio/news.html?newsID=99712>
61. Театр імені Івана Франка зібрав майже 1 770 000 грн на дрони для ЗСУ//Міністерство культури та інформаційної політики України. 12 грудня 2023 р. URL: <https://mcip.gov.ua/news/teatr-imeni-ivana-franka-zibrav-majzhe-1-770-000-grn-na-drony-dlya-zsu/>
62. У чернігівському драмтеатрі стартує новий театральний сезон// Високий вал. 6 жовтня 2023 р. URL: <https://val.ua/site/132985>
63. Урицький М. Театральне виробництво і війна: поєднати непоєднане //Proscenium. № 1-3 (62-64), С. 24-29.
64. Урсуляк К. У театрі на Печерську поставлять виставу «Я, війна і пластикова граната» // Укрінформ. 14 жовтня 2022 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3593398-u-teatri-na-pecersku-postavlat-vistavu-a-vijna-i-plastikova-granata.html>
65. Челяк О. Інклюзія, цифровізація, ремонт: Нищук про те, як працюватиме театр Франка за його керівництвом // <https://suspilne.media/culture/724117-inkluzia-cifrovizacia-remont-nisuk-pro-te-ak-pracuvatime-teatr-franka-za-jogo-kerivnictvom/>
66. Щокань Г., Голіздра І. Український театр за кордоном: вистави і проєкти, які створюють враження про Україну//Українська правда. Життя. 2 січня 2023 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/01/2/252122/>